

Эхэ кайхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

1996
ИЮЛИН
9

Зунай дунда хүе
морин барын 24
ВТОРНИК
гарагай 3
№127 (19467)
Газтын сэл
хэлсээтэ.

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

Улаан-Үдэ хотын 330 жэлэй ойдо

Улаан-Үдэ хотонуудай хоорондо барисаанай харилсаа эхэлхэ зорилготойгоор Улаан-Үдэ хотын 330 жэлэй ойдо хотоноуудай делегацинууд Улаан-Үдэ хотонд нийслэл Улаан-Үдэ хотын 4-дэ ербэ. Делегацинууд Нингата-Хотын самолёдоор исолин Улаан-Үдэ хотонд эрхэн байгаа. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай хуралдаан, гулваагай орлогно Ц. Дымбрылов

АНДА ХОТЫНХИДОЙ УУЛЗАЛГА

Улаан-Үдэ хотын захиргаанай галвар А. Шаповалов анда-хотын делегацинтай баярдуулма захиргаанай уулзалга болон Улаан-Үдэ хотын захиргаанай хуралдаан хэлэж байгаа. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай галвар А. Шаповалов анда-хотын делегацинтай баярдуулма захиргаанай уулзалга болон Улаан-Үдэ хотын захиргаанай хуралдаан хэлэж байгаа. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай галвар А. Шаповалов анда-хотын делегацинтай баярдуулма захиргаанай уулзалга болон Улаан-Үдэ хотын захиргаанай хуралдаан хэлэж байгаа.

управлении дарга П. М. Кузнецов гэгшэд манай талааа, Ямагата хотын мэр Кодзиро Сато Ехо Сато нүхэртээ, мэрэй ахамад секретарь Сагави Якави, хотын суглаанай түрүүлэгшэ Хисаси Осана, хотын суглаанай ахамад секретарь Ямагава Сака, олзын хэрэг эрхилэгшэд Кого Такахаси, Такао Катадзир, Масао Сакаи, Гендзи Осагата, Сэйтсу Сакаи гэгшэд болон 21 аяншалалга нүүгөө талааа тус уулзалгада хабалдан байна.

Улаан-Үдэ хотын мэр Кодзиро Сато баярай үгсүүдэ хэлэбэ: Улаан-Үдэ хотын захиргаанай гулваа В. А. Шаповаловые, хотын зоние түрэл нийслэлэйнь 330 жэлэй ойн баяраар үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб. Хотынгоо найндэртэ маананды уриландатнай ехээр баярлабабди. Манай хотодо 250 мянган зон этэй ретэй, элүүр энхэ ажабуудат юм. Танайһые хотодо баһал тиимэ байдал тогтонжонхой гэжэ абанаар лэ ойлохоор. Зүгөөр танай хотые түүхын талааа хаража үзэбэл, нилээн баян гэшэ ааб даа. Би 4 үхибүүтэйб. Танай дүй дүршэл хэрэглэжэ, арадуудай хоорондо эб найрамдал дэлгэрхэ ёһотой гэжэ үхибүүдэ хүмүүжүүдхэб. Манай хотонуудай хоорондох харилсаан улам үргэдэг лэ гэжэ үнэн зүрхэнһөө хүсэнэб!

Харин июлиин 7-до, амаралтын үдэр, анда-хото Ямагатын айлшад манай ороной нийслэл - Москва хото самолёдоор нийдээ бэлэй. Б-М.БАЛДАНОВ. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: уулзалгын үгсэ. С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЭСЭСЭЙ ДҮНГҮҮД СОГСОЛОГДОБО

Байгша оной июлиин 5-да манай республика Россин Федерациин Президентын хунгалтын хоёрдох шатын эсэсэй дүнгүүд согсологдобо. Буряад Республикын хунгуулин комиссийн түрүүлэгшэ Н.М. Цыганкова болон комиссийн гэгшүүд территориальна хунгуулин комиссийн протоколнуудай мэдээнүүдые согсолһоной дүнгөөр Буряад Республикын газар дээрэ Россин Федерациин Президентын тушаалда кандидат

Г. Зюгановай түлөө хунгагшадай 49,5 процент, Б. Ельцинэй түлөө 45,3 процент дуугаа үгэбэ гэжэ тодорхойлобо. Энэ үдэр Буряад Республикын хунгуулин комиссийн гэгшүүд хунгалтын эсэсэй дүнгүүдые согсолһон протоколнууд дээрэ гараа табиба. Иигэжэ манай республикын газар дээрэ Россин Федерациин Президентын тушаалда кандидатуудай хоёр шатада үнгэргэгдэһэн хунгалта дүүрэбэ. Э.ДАМБАЕВА

"Буряад үнэн" - 96

АЛЛЫН ЭДЭБХИТЭЙШҮҮЛ

Евдокия Жамьяновна Дармаева 13 наһатайһаа хаалинаар ажаллажа эхилһэн юм. Үбэрэй хаалхи шуурганда, зунай хура бороодо жабар соогуур аяар 40 жэл соо таһалгаряагүй Евдокия Жамьяновна Аллын фермэдэ хаалинаар хүдэлһэн юм. 40 жэл соо жэлэй дүрбэн сагта резинэ сабхи хүлһөө хаалһангүй ябаха гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ! 15 жэл соо республикын түрүү хаалинадай нэгэн ябахада хэды ехэ хүсэн, оролдолго хэрэгтэй болоноб? Сэбдэг хүйтэн уларилтай газарта нимэ ехэ туйлаалта минн ерэнгүй гэжэ тэмдэглэе. Тус фермэдэ Е. Ж. Дармаевагай туһаламжаар залуу хаалишад Цырема Тудунова, Эльвира Берелтуева, Екатерина Урбазаева, Валентина Люпина гэгшэд ажаддаа түрүү хууриунда гарана. Евдокия Дармаева ВДНХ-гай алтан болон мүнгэн медальнуудтай. Буряад Республикын габыята малшан Ажалай, Улаан Тугай ба "Хүндэлэй Тэмдэгэй" орденуудтай юм. Евдокия Жалсановна урдань ба мүнөөһы "Буряад үнэн" газеттэ захина. Сугтаа хүдэлдэг хаалишадаа тус газетэ захихыень уряалһан юм.

Алла хуурипай ажабуушад жэл бүри эдэбхитэйгээр "Буряад үнэн" газетэ захидаг гэжэ тэмдэглэхээр. Буряад Республикын габыята багша Россин гэгээрэлэй отличник, Дэрэнэй арадай музейн директор Дамба Пинхузаевич Батуев олондо мэдэжэ, Эхэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайпай ветеран, Эрхүүгэй гүрэнэй университеттэ улаан дипломоор дүүргэһэн географийн багша мэргэжэлтэн болоһон юм. Дамба Пинхузаевич "Буряад үнэн" "Хүн ба байгаали", "Буян" гэхэн хуудануудые музейдэ суглаулна. Манай Дэрэнэй хургуулин А.Н.Ц. Санжиев, Ю.Ж. Рабжинов, Ц.Р. Гуагенова, Е.Ц. Надмитова, Р.Ц. Чойропова, Ц.Д. Дондуца, бусад багшанар олоороо "Буряад үнэн" газетэ захина, гэжэ омогөрхон. Гадна нютагай мэдэжэ, дүй дүршэлтэй механизаторнууд Альберт Борбонов, Сергей Цыремпилов, Егор Болсобоев, Виктор Эрдынеев, Дондоб Аранзаев, Сэбэг Хормонов, Хэнэгтэ Дармаев хахад жэлэй захил хэбэд. Түрэл "Буряад үнэн" газеттэ 1997 ондоһы дары захил хэхээр алынхид эхэнхэй. Энэ тон найн гэжэ тэмдэглэхээр. Г. ЦЫРЕМПИЛОВА. Алла хуурип.

Сагай уларил УРГАСА НОГОО УНДАЛУУЛБА

Үнгэрһэн 3-4 хоногой туршада республикын аймагуудта хура бороо орожо, аадарлажа, ургаса ногоо ундалуулба. Үнгэрһэн энэ үе соо Бэйшүүрэй аймагта, Загарайн Шэнэ-Хүрбэдэ, Баунтын Карафитт хууринда, Горячинскда 26-32 миллиметрэй хура ороһон байна. Тиихэдэ Баргажанай - Адагта, Петропавловкада, Мухар-Шэбэртэ, Аршаан курортдо, Бабушкин хотодо - 14-16, Хорин аймагта, Захаамнай аймагай Цахирта - 11-12, бусад шотагуудта 4-8 миллиметрэй бороо ороо. Хура бороогой ороходо, зарим аймаг, шотагуудай газар дээгүүр урдадаг гол, горход, нуур, соорэмүүд бага зэргэ нэмэжэ эхилбэ. Ц. ЖАЛСАНОВА. Улаан-Үдэн гидрметобсерваторийн таһагые дагша.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ
Л.А. БУГДАШКИНАЕ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ
ХУРАЛАЙ ТООЛОЛГЫН ПАЛАТЫН АУДИТОРАЙ
ТУШААЛДА ТОМИЛХО ТУХАЙ

"Буряад Республикын Арадай Хуралай Тоололгын палата тухай" Буряад Республикын Хуулийн 6-дахи статьягай дүрбэдэхи хубитай зохицуулан, Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:
БУГДАШКИНА Людмила Анхеевна Буряад Республикын Арадай Хуралай Тоололгын палатын аудиторай тушаалда томилхо.

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М.И. СЕМЁНОВ.**

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной июнин 21.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ
В.М. МОРОЗОВЫЕ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ
ХУРАЛАЙ ТООЛОЛГЫН ПАЛАТЫН АУДИТОРАЙ
ТУШААЛДА ТОМИЛХО ТУХАЙ

"Буряад Республикын Арадай Хуралай Тоололгын палата тухай" Буряад Республикын Хуулийн 6-дахи статьягай дүрбэдэхи хубитай зохицуулан, Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:
МОРОЗОВ Владимир Михайлович Буряад Республикын Арадай Хуралай Тоололгын палатын аудиторай тушаалда томилхо.

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М. И. СЕМЁНОВ.**

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной июнин 21.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ
"1996-1997 ОНУУДАЙ ҮБЭЛЭЙ ЭРХЭ БАЙДАЛАЙ
ХҮДЭЛМЭРИДЭ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН БЭЛДЭХЭ
ТАЛААР ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ" МЭДЭЭСЭЛ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:
1. 1996-1997 онуудай үбэлэй эрхэ байдалай хүдэлмэридэ Буряад Республикын бэлдэхэ талаар хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Л.П. Табалаевай** мэдээсэлье анхаралдаа абаха.

2. 1996-1997 онуудай үбэлэй эрхэ байдалай хүдэлмэридэ бэлдэхэ талаар асуудалнуудыг шидхэлгэ Буряад Республикын нутагай өөһэдэхи хүтэлбэрийн зургаануудай шухалын шухала зорилго мүн гэжэ тоолохо:

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М.И. СЕМЁНОВ.**

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной июнин 21.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ
РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ФЕДЕРАЛЬНА СУГЛААНАЙ
ГҮРЭНЭЙ ДҮҮМЭДЭ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
ПРЕЗИДЕНТЫН БОЛОН БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХАНДАЛГА ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:
Бюджетүүдтэ гадуур жасануудта уялгата түлбэринүүдыг түлөө гээшэ хаань, 1996 оной июнин 1-нэй байдалаар түлэгдөөгүй түлбэринүүдтэ пени түлэгдэһөө предприятинуудыг сүлөөлхэ тухай асуудалаар Буряад Республикын Президентин болон Буряад Республикын Арадай Хуралай Россин Федерацийн Федеральная Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ хандаһан Хандалга абаха.

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М. И. СЕМЁНОВ.**

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной июнин 21.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ
"БУРЯАД РЕСПУБЛИКАДА ХУУЛИНУУДАЙ ПРОЕКТ
ЗОХЁОЛГЫН АЖАЛ ЯБУУЛГА ТУХАЙ" БУРЯАД
РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:
1. "Буряад Республикада Хуулинуудай проект зохёолгын ажал ябуулга тухай" Буряад Республикын Хуули абаха.
2. Гараа табижа, арад зондо дуулгахын тула Буряад Республикын тус Хуулине Буряад Республикын Президентэ эльгээхэ.

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М.И. СЕМЁНОВ.**

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной июнин 19.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ
"ОРШОН ТОЙРОНХИ БАЙГААЛИЕ САХИХА ТУХАЙ"
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИН ПРОЕКТ ТУХАЙ

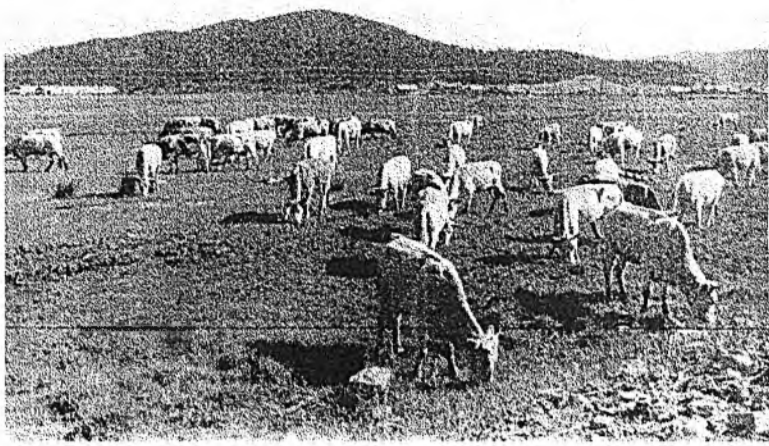
Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:
1. "Оршон тойронхи байгаалие сахиха тухай" Буряад Республикын Хуулийн проектыг нэгдэхэ уншалгаар баталан абаха.
2. Заагдаһан хуулийн проектыг Буряад Республикын Президентэ, Буряад Республикын Арадай Хуралай комитетүүдтэ, Буряад Республикын Правительствата, Буряад Республикын Конституционн Сүүдтэ, Буряад Республикын Верховно Сүүдтэ, Буряад Республикын Дээдын Арбитражна сүүдтэ, Буряад Республикын Юстицийн министрствэдэ, Буряад Республикын хотонууд, районуудай өөһэдэхи хүтэлбэрийн зургаануудта дурадхалнуудыг, ажаглалтануудыг оруулхыень эльгээхэ.

Дурадхалнууд, ажаглалтанууд Буряад Республикын Арадай Хуралай промышленна аграрна халбаридахи экономика политика, байгаалин нөөсөнүүдыг ашаглалтын, экологийн ба худалдаа наймаанай талаар комитеттэ 1996 оной июлин 25 хүртэр дамжуулагдаха болоно.

3. Буряад Республикын Арадай Хуралай Промышленна, аграрна халбаридахи экономика политика, байгаалин нөөсөнүүдыг ашаглалтын, экологийн ба худалдаа наймаанай талаар комитет ороһон дурадхал, ажаглалтануудыг хараада абалсан, тус хуулийн проектыг хүсэлдүүлэн зохёохо болон ээлжээтэ сессидэ хоёрдохи уншалгаар Арадай Хуралай үзэмжэдэ табиха.

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ **М.И. СЕМЁНОВ.**

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной июнин 19.

Прибайкалийн аймагай "Зырянский" совхозой үхэршэн Сергей Георгиевич Инкинине энэ зурагдээрэ харанат. С.Г. Инкинэй хэлэһэнэй ёһоор, тус ажахыда хамта 300-аад эбэртэ бодо мал тоологдоно (150-ниинь эндэ бэлшэжэ ябана). Совхозойнь 12 хаалишан үнээн

бүриһөө үдэртөө дунда зэргээр 5 литрээ дээрэ хаадаг юм. 4 үхэршэн ээлжээнэй ёһоор ажахы үхэр адуулдаг байна. Совхозой директорээр Орлов хүдэлдэг юм гэжэ С.Г. Инкин мэдүүлэжэ байна.
Б-М. БАЛДУУВАЙ
С. Балдуувай

Зунай бэлшээри зүбөөр хэрэглэе
"ХЭДЫ БОЛОТОР УРУУГАА
ОРОХОБИБДИ"

Хүдөө ажахын бүхы халбаринуудай тэрэ тоодо мал ажалай мүнөө эгээл хүндэ байдалда ороод байһаниинь эли юм бээ. Илангаяа хү хаалин фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэдтэ улам хүндэ болонхой. Юундэб гэхэдэ, эдэнэрэй үйлэдбэрилһэн продукция ехэл үнэгүйгөөр худалдагдан абтана. Энэл ушарһаа ажахынууд малайнгаа тоо толгойг эрид хорооно. Харин зарим ажахынууд иимэ хүндэ байдалай хэды ушарашье хаань, үнээдээ үсөөлэнгүйгөөр тэрэ зандань бариха гэжэ оролдоно. Тэдэнэй тоодо хүдөө ажахын хамтын "Пригородное" предпряти оролсоно. Энэ ажахыгаар тээсгэн ябахандаа, ахамад зоотехник Ю.А. Трофимовтай уулзажа, хэдэн асуудалда харюусахыень гуйбабди.

- Юрий Александрович, Сотниковын хүнэй комплексн коллектив хүлэй хоёр-гурбан жэл соо яһала һайн хүдэлнэ. Аймаг соогоо түрүүшүүлэй зэргэдэ ябана гү?

- Комплексн коллектив ажалша бэрхэ, даалгагдаһан хэрэгтэ үнэн зүрхэнһөө хацдаг хүнүүдхэ бүридэнхэй. Эдэнэртэ бэе бээ дэмжэн хүдэлхэ гэхэн һайшаалтай заншал бии юм. Эмхидхэл, ажалай журам сахилга нэн түрүүн хэрэгтэй гэжэ хаалишад, үхэршэд тоолодог. Юрэдөө, оролдосотой, өөһэдгөө эрилтэ табижа шададаг малшад эндэ ажаладаг гэжэ хэлэхэдэ, би үлүүдүүлжэ һайрхана бэшэб.

- Хүдөө ажахын мүнөөнэй байдал хүн бүхэндэ эли юм ааб даа. Эдэ бэрхэшээлнүүд танайше комплексдо ушараа ёһотой.

- Манай эгээл "үбшэн" болон асуудал - тэжээлэй бааз байгуулга болоно. Бидэ мүнөө болотор малаа тэжээлээр гүйсэд халгажа шадаагүй байһаарбди. Хараад үзыт даа. Зунай бэлшээрийн үедэ ажахынгаа мал адуулха бэлшээригүг дээрэһээ ехэ зобонотой. Илангаяа һүүлэй жэлнүүдтэ үмсын малай олошорходонь, энэ асуудал бүрише хүшэрхэн болоо. Үдэр бүридэ һанаа зобоохо асуудал

мүнөө бэлшээри болонхой.

- Малайнгаа үүлтэр һайжаруулхын, түл олоор абахын тула эндэ ямар хүдэлмэри ябуулагдана?

- Эндэ баһал бэрхэшээлнүүд дайралдана. Нэгэ дахин искусственна онол аргаар үржүүлхын тула нэгдозо үрэдэ мүнөө 8000 түхэриг түлэдэг болонхойбди. Ехэл үнэтэй. Тээд хайшан гэхэбди. Ашагшэмэтэй һайн үүлтэрэй малда гаргаша ехэл хэрэгтэй болодогшуну. Ушар тиимэһээ үшөө техник-үржүүлэгшэдэ һайнаар ажаллахын тула бага бэшэ мүнгэ саин болгожо түлэнбди.

Сотниковын хүнэй колмплексдо Клавдия Логантьевна Батышева техник-үржүүлэгшээр хүдэлдэг юм. Энэ эхэнэр өөрынгоо ажалда одоол "профессор" болонхой гэхэдэ алдуугүй. Тэрэнэй дүй дүршэлһөө, арга шадабаринаа, мэргэжэлһээ комплексн саашанхи хуби заяан сэхэ дулдыдажа байна ха юм.

Искусственна онол аргаар үржүүлэгдэһэн үнээнһээ гараһан бүхэ хэрэглэжэ отондо оруулагдаһан үнээнэй тугалнуудыг зэргэсүүлэн хараа наатнай, түрүүшынхын одоол булюу байхал даа.

- Ута унжагай малай үбэлжэлгэ дүүрэжэ, зунай зулгы хаһа оробо. Эндэ танай

урда ямар зорилго табигдана

- Зунай бэлшээрийн хүрэжэ ерээ гээд һанаа амарха арга манда уты хэлэжэ байгаа һэм. Бэлшээ уты дээрэһээ үнээдээ бол залуу малаа адуулха асуу ехэл ороо болоно. Жэшээлхэдэ, Сотниковын хүнэй комплексн м үглөөнэйгөө хаамад саа багаханаар эдэе болоо газашаа гаргагдажа, Сэлэнгын гол шадар тугал Талха таряанай зүйл гарга байхагүй. Иимэ харууһан байһан үнээдһээ ямар аба тахаб даа. Мүнөө үнээ зэргээр үнээн бүхэнһөө 4-5 килограмм һүн һаагдана. Һүеэ худалдаха гээшэ баһа асуудал болонхой. Хотын комбинатдай хэлсээ баталаанхайшые һаа, тугал утулану абаашагагүйбди. Юундэ гэхэдэ, тэдэнэр манда айхал ехэ үритэй болоод, мүнөө болотор тоосонгүй.

- Юрий Александрович, һүүлшын асуудал. Малаа хубилха хэзээ һайн тээ хубилха?

- Үглөө, нүгөөдэр болоод, байдалнай һайжар гэжэ хэлэхэ аргагүйб. Х болотор уруугаа орожо зон гээшэбибди. һайн тэхэрижэ ерэхэ бэшэ юм. Россин Федерацийн Президентин һунгалтын ямар хубилалтын байһаар байһыень уридшалан т хэлэхэ мэдэлһэн бол. Юрэдөө, һайн сагай эр ерэхэ байһандань байнадаанб.

Д. ДОНА
хөөрлэдөө

НҮ ҺААН ДЭЭШЭЛНЭ

Удаан сагта халхитай, хүйтэн байжа, ган гасуурта баригдажа байһан аад, нэгэ заа хура бороо ороод, һүиндөө дулаан боложо, бэлшээрийн эдэлсэ һайжарба. Манай Кокориной хүнэй фермэдэ 133 толгой эбэртэ бодо мал тоологдоно.

Фермын хүтэлбэрилэгшэ Тамара Бимбаевна Жалсарасва энэ таарамжатай сагыг баримталан зунай түлэлтгүй тэжээлыг шадамараар хэрэглэнэ. Улаан болон Хүндэлэн гэхэн бэлшээридэ ээлжээнэй мал

манагдана. Адуулгашад Олег Чирнинов, Анатолий Мальгунов, Виталий Кокорин гэгшэд үглөөнэй наранаар гараад, үдэһын боро хараанаар отогтоо бусанад. Тэдэнэр хаамхай үнээдээ бэлшээридэ тараажа бэлшээнэ, садагарин уалһа.

Һаян үедэ үнээдэй дэлэн халажа, хүнэй гараса хоёр дахин дээшлээ. Фермын хаалишад Нина Дылырова, Зинаида Мильгунова, Дарисо Хухузаева, Сээг Бимбаева гэгшэд хаамхай

үнээн бүхэнһөө тус-тус 12 килограмм хү хаана фермэһээ Улаан-Үдын заводто үдэр бүри 65 килограмм һүн тушаала. Энэнь нёдондойихо оро 2 дахин ехэ болоно. З бэлшээрийн һайнаар хэрэ хүнэй гарасыг үшөө ехэ арга боломжонууд а ажахыда бии.

П. ЧИМ
Гильбэрэ кооператив

Архи гэжээ - хатуу (бата) валюта", - гээд арад зон
 эсдэг. Тиймэнээ энэ зүйлээр наймаалха гэжэ олзын
 эрхилэгшэдэй али болохоор оролдодогые ойлгохоор лэ
 Харин дэлхэйн гүрэнүүд архи үйлэдбэрилхэ, тэрэнээ
 дааа наймаанда гаргах хэрэгий гүрэнэй талааа хүтэлэн
 шуулжа, гартаа баринхай байдаг юм. Юундэб гэхэдэ,
 талааа гүрэнэй бюджетэ иматгал архи худалдалааа
 мунгэн ороно, нүгөө талааань - социальна,
 номическа ба зарим ушарта политическэ удхатай энэ
 мүн лэ хараааа алдажа болохогүй.

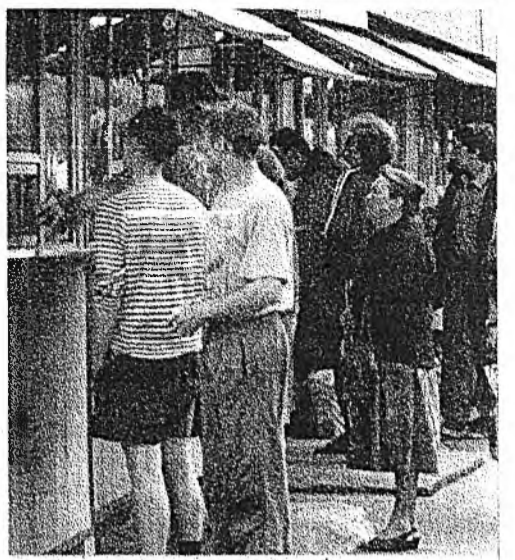
манай Росси гүрэндэ,
 орондомнай юун боложо
 даа? Ууханшье уугдана,
 юу хэлэлтэйб? Ородшье хүн
 буряадшье, татааршье,
 залуушье, эрэ эхэнэршье
 хамаагүй, адли, олдоболнь
 "хараяал ургалжал"
 юм. Энэ "туйлалтаараа"
 гүрэнүүдые хүүлэй
 жэлнүүдэй үедэ дары
 хүсэн дабажа, дэргэдээшье
 божио байһамнай,
 гайхалгүй.

Улаан-Үдэдэ гүрэнэй зүгһөө
 зүбшөөлтэй 772 киоскдо ба
 магазина "хатуу хара"
 байдагана. Энэ байдалые
 хунүүд найн гэхэ, зариман
 буруушааха - нэгэн ханамжа
 байхашьегүй. Хэнэйшье
 нэгэ үедэ үдэр хүнигүй
 наймаалагдажа, одоол
 "хүней баяр болоо хэн!
 нунье хүниие дүүрэн
 киоскнууд бии, тээд
 эрид үсөөрөө. Энэ байдал,
 олоной ханамжаар, хайтай,
 үдэ бол
 баһа ханана ёһотойт -
 жэлэй саана - шэл архи
 жөлөө хормойгоо шуулан
 тухилдэдэг байгаа
 гүдэн. Тийн, нэгэ хирэ,
 талон саарна абажа,
 "бэжүүлхэ" гээд олон
 ошорнуудта унатаргаа
 бэйгээ байгааби. Юун гэжээ
 даа, ямар юумэдэ
 даа. Тоолобол,
 олоной юумэ хүн бүхэн
 байха.

Элдэб янзын архин
 болоод байхада, мүн тэрэнээ
 гүрэнгүй абаха аргатай үедэ,
 олоной шоо болоһон ябадалай
 үргэдэжэ байһанинш лэ
 байтай. Архи ууха харша
 үйлэдбэрилхэ тэмсэхэ талаар гүрэнэй
 хэды олон хэмжээ
 тууланууд, тогтоол,
 гуралтанууд абтадаг байгаа,
 гашьаб. Тэдэнэй нэгэниинь,
 худалдалгы гуримшуулха
 аар Росси Федерацин
 гавельтын абхан 107-дохи
 гай тогтоол болоно. Эпэнһээ
 ажалан Буряад Республикын
 гавельтын хая абхан

бараа, архиһаа боложо, толгой
 муудаһан 197 хүн мүнөө тусхай
 бүридэдэ байдаг байха юм. Гол
 түлэб Хойто Кавказһаа
 асарагдһан техникескэ спиртээр
 Слюдянка, Онохой, Выдрино
 станцинуудай тосхонуудта
 хэгдэдэг энэ архи, иматгал
 киоскнуудта ехэнхи ушарта
 худалдагдана гэжэ МВД-гэй
 хүдэлмэрилэгшэд тоолодог, энэ
 ябадалтай тэмсэдэг байна. хүүлэй
 мэдээсэлээр, Улаан-Үдын нэгэ
 станцида Хойто-Кавказһаа ерхэн

түлбэриень архяар
 абадаг байха юм. Тийгэжэ
 заводой продукция горигойсон
 хубиие тэдэнэр
 абаашана. Хэрбээ
 "Ливонын" архи
 элбэгээр, ямаршье
 хаадгүйгөөр абажа
 байбал, киоскнууд
 гансал энэ архяар
 наймаа хэжэ, элдэб
 харша ябадалнууды
 гаргахгүй байгаа гэжэ

Дэлгүүрэй харилсаан: ажабайдал, ажал хэрэг

АМАР ХЭРЭГ БЭШЭ

тогтоол, архи худалдажа олзо оршо
 олодог олон тоото киоскнуудай
 эзэды илангаяа мухардуулхаяа
 ханаба. Архи наймаалха тусхай
 эрилтэнүүдэ таарахагүй (нэгэ
 эрилтэн - худалдаха талмайнь
 дүрбэлжэн 20 метр хэмжээтэй
 байха юм) газарнуудта тэрэнэй
 худалдаа наймаа болоулха гэхэн
 энэ тогтоолой ёһоор, мүнөө байгаа
 бүхы шахуу киоскнууд олзо
 оршотой энэ зүйл наймаалха
 аргагүй болоно ха юм. Тиймэнээ
 шууяанай гараһан элдэб
 эрилтэнүүдэй табигдһан ушар
 ойлгогдоно бэшэ гү?

Буряад Республикын
 Правительствын энэ тогтоол
 абһан ушарай нэгэ баримта
 гэхэдэ, нимэ. МВД-гэй,
 Госторгинспекцин ба хиналтын
 бэшэше албануудай шалгаһан
 100 киоскнуудай бүхы шахуудань
 элдэб дутагдалнууд, хуули
 сахихагүй ушарнууд болон
 худалдаа наймаанай дүрим
 хазгайруулан ябадалнууд
 элирүүлэгдэһэн байна. Тэдэнэй
 зарим тэдыень нэрлэбэл:

"Ливонын" архи гээд хуурмаг
 архи худалдалга, архи наймаалха
 тухай зүбшөөл, сертификат ба
 бусад хэрэгтэй саарһа дансанууд
 үгы байха болон бусад болоно.
 Илангаяа хуурмаг архи
 худалдаха ушарнуудай олон
 болоһониинь олоной ханаа
 зобооно. Иймэ архинь шанарынь
 муу, бэе тамирта хоротой.
 Техническэ спирт уһантай холёод
 лэ, "Ливонын" гү, али оцдоошье
 заводой саарһа няагаад, тэдэнээ
 хямдаар худалдана ха юм. Хямда
 хадань тэрэндэн хорхойтожо
 абаад, дам саанань худалдаха
 ябадал Улаан-Үдэдэмнай үнин:
 бии гэжэ тодорхойлогдон. Муу
 архи уужа, зоной хорлуулан
 хосорхонь олон болонхой.
 Жэшээнь, нёдондо жэл энэл
 ушарһаа боложо, 2900 хүн наһа

4 вагон техникескэ спирт
 баригданхай. 10 гаран хоной
 үнэртэшье, энэ "баялгай" эздэ
 үзэгдэнэ, харагданашьегүй.

Эдэ болон бусад
 дутагдалнуудһаа уламжалаан
 абтаһан республикын
 Правительствын тогтоолые архи
 наймаалга киоскнуудай эздэ
 буруушаан Правительствын
 байшангай дэргэдэ сугларжа,
 элдэб эрилтэнүүды табина.
 Тийхэдэ тэдэнэр Россин
 Президент Ельцинэ телеграмма
 табинхай, түбэй болон
 республикын олодо мэдээсэл
 тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ тусхай
 мэдүүлгэхэ. Улаан-Үдын мэринь
 ба худалдаа наймаанай талаар
 Правительствын хороной
 түлөөлэгшэдтэй уулзаа, ханамжа
 дуралдалнуудаа хэлээ. Тэдэнэй
 эрилтэнүүды тоолобол -
 наймаашадай эрхы ханаһан
 тогтоолой зарим хубинууды
 болуулха, "Ливонын" архи
 ямаршье хаадгүйгөөр худалдахы
 зүбшөөхэ, оптово магазин нээхэ,
 хэды киоскын шалгалтын дүнгөөр
 бүхы киоскнууд муу гэжэ
 тобишололго хэхэгүй, монополюно
 эрхэ хизаарлаһан хуули сахиха
 гэхэн болон бусад болоно.

Эндэ нэгэ нимэ ажагалаа
 хэмээр. "Улаан-Үдын "Ливона"
 заводһоо архи абаха гэжээ тон
 орёо хүндэ. Юундэ энэ завод,
 тэрэнэй директор Б. А. Лев
 өһөдэнгөө продукция элдэб
 хаалтагүйгөөр, элбэгээр
 худалданагүйб, - гэхэн асуудал
 республикын Правительствын
 худалдаа наймаанай талаар
 хороондо болоһон уулзалгада
 табигдана хэн. Үнэхөөрөөшье,
 "Ливонын" архи абаха гэжээ
 бэлэн хэрэг бэшэ юм байна.
 Заводтой хэгдэһэн хэлсээнэй
 ёһоор, үйлэдбэридэ хэрэгтэй
 ороһо болон бусад зүйлнүүды
 асарагшад тоосоогоо хэхэдэ,

киоскын эздэ тоолоно. Энэнь
 зүбтэйл хаш. Теэд уулзалгада
 хабаадаһан тус заводой директор
 Б. А. Лев олзын хэрэг
 эрхилэгшэдтэй харилсаатай байха
 дуриинь байл үгы гэжэ
 тобишолохоор. "Гүрэнэй зүгһөө
 архи наймаалга эрхилэгдэжэ,
 гансал гүрэнэй предпритинууд
 ба магазинууд тэрэниие
 үйлэдбэрилхэ худалдаха эрхэтэй
 байха ёһотой", - гэжэ Борис
 Абрамович дабтаха дуратай.
 Өөрынгөө талы хараһан
 директорэй энэ олзо оршотой
 хэрэгтэ монополюно эрхэтэй
 байха зорилгонь баһал ойлгосотой
 юм ааб даа. Саашада тэдэнэй
 харилсаан ямар байхаб гэжэ
 мүнөө онсолхын аргагүй.
 Правительство ямар тогтоол
 абһан, тэрэнһээ юумэн
 дулдыдаха", - гээд Б. А. Лев
 мэдүүлэнэ.

Буряад Республикын
 Правительствын худалдаа
 наймаанай талаар хороной
 түрүүлэгшэ В. Ц. Дамбаинай
 хабаадалгатай энэ уулзалга
 арсалдаатайгаар үнгэрбэшье,
 зарим асуудалнууд шийдхэгдээ.
 Жэшээлбэл, 20 процент

алкогольтой улаан архи, мүн 28
 градус хүрэгээр марочна улаан
 архи, пиво худалдахы зүбшөөхэ,
 "Ливонын" архи олзын хэрэг
 эрхилэгшэдтэ хаадгүйгөөр
 худалдаха, оптово магазин нээхэ
 асуудалнууды түргэн зуура
 зүбшээхэ, шийдхэбэри абаха болон
 бусад.

Хэмһээ хэтэртээрэ архи ууха
 ябадалнууд гүрэн доторнай
 олошороо гээд дээрэ хэлэгдэ хэн.
 Статистикын баримтанууды
 харахада, мүнөө Росси гүрэнэй
 хүн бүхэндэ, жэлэй хугасаада
 уугдһан архин хэмжээн 19
 декалитр гэхэ гү, али 3800 бугылахэ
 хүртэнэ. Энэмнай гүрэнэй
 үйлэдбэрилхэн архи хэрэглэһэн
 тоо, баримтаһаа. Харин
 хажуугаарнь хуурмаг архи хээр
 худалдагдана. Тэрэнэй хэмжээ
 хэншье найн мэдэнэгүй.
 Тиймэнээ Россин ба Буряад
 Республикын Правитель-
 ствануудай абһан тогтоолнууд
 тон шухала удхатай. Эрид хэмжээ
 абаагүй болбол, энэ зүйл
 худалдаха хэрэг гуримшуулаагүй
 наа, саашадаа юун болохоб? Хэн
 хэлэхэб?

Олзын хэрэг эрхилэгшэд Правительствын ба мэринь
 гэшүүдтэй, хүтэлбэрилэгшэдтэй хэды дахин уулзаһан, гараһан
 арсалдаагаа шийдхэхэ гэжэ оролдоло гаргаһан байна.
 Правительство абһан тогтоол дүүргэхэ талаар хэмжээнүүд
 хараалагдаа, үгээ ойлголсохо талаар хөөрөлдөөнүүд
 үнгэргэгдөө. Тийгэжэ дүрбэлжэн 20 метр талмайтай
 киоскнууды бүтээн табиулха хэрэгтэ гүрэнэй зүгһөө
 туһаламжа үзүүлэгдэхэ гэхэн бусад асуудалнууд тушаа
 хэлсээнүүд бэлүүлэгдэхэ тэшээ болоо. Харин мүнөө дээрээ
 эдэ эрилтэнүүдтэ таарахагүй киоскнуудта хатуу архи
 худалдагдахы болоно ёһотой.

В. ШАГДУРОВ.

ДУЙ ДҮРШЭЛЫНЬ
 ХЭРЭГЛЭЖЭШЬЕ БОЛОХО

(Архи ууха харша ябадалтай урдань яажа тэмсэдэг байгаа)

Хоридохи зуун жэлэй эхиндэ архи уухаһаа эхилээд, энээндэ
 хабаатай бусад харша ябадалнуудтай тэмсэл тон элдэбхитэйгээр
 ябуулагдажа байһан байна. Теэд тэрэ үеын нэгэ онсо удхань хадаа
 - энэ талаар эдэбхи үүсхэл арад зоной зүгһөө гарадаг байгаа.
 Верхнеудинск хотын Дүүмэдэ 720 хүнэй бэшэһэн гуйлта ехэ
 нонирхолтой: "Бидэ, Верхнеудинск хотодо ажаһууһад, сэргэй
 албанца хүнүүдэй татагдаха үедэ архин алаабхицуудай хаагдаха
 үедэ тогтоһон амгалан байдал бэе дээрээ мэдэржэ ехэ баяртай
 байнабди. Арай гэжэ хара хүлһээ гаргажа олоһон мүнгээ эдихэ
 хоолдоо олон айлай гаргаһанинш хайшаалтай. Энэ хугасаада
 хубсаһа хунарайшье худалдаан найн байгаа. Тиймэнээ эдэ бүгэды
 хараада абажа, түрэл хотоды архин алмайһаа, аюул зоболонһоо
 абарха зорилготойгоор хүцэдтэ дүүмынхид архи, пиво болон бусад
 хатуу зүйлнүүды эрид хорихо шийдхэбэри абыт гэжэ гуйха
 байнабди". Иймэл удхатай гуйлтанууд мүн хүдоо ногагуудһашье
 ердэг байгаа.

1899 оной июниин 22-то үнгэрһэн зүблөөн дээрэ Верхнеудинск
 хотын Дүүмэ - 1900 ондо Верхнеудинскдэ архи наймаалха, ууха
 гурбан лэ газар байха ёһотой гэжэ тогтоол абһан юм. Харин
 дайнай үедэ, 1904 оной августын 25-най тогтоолоор архи худалдалгы
 огтолон болуулан байгаа. Архи ууха ябадалтай тэмсэхэ талаар
 тэрэ үедэ имэ ажал хотын Дүүмэ ябуулжа байһан байна.

1901 оной декабриин 12-ой үдэр үнгэргэгдэһэн зүблөө хотын
 гулваа А. В. Овсянкин хүтэлбэрлэжэ, Управын ба Дүүмын гешүүд
 Н.А. Паув, А. Ф. Белов, И. И. Меншиков, А. А. Красиков, И. А.
 Овсянкин, А. А. Лихачёв, М. И. Овсянкин, М. Я. Мордовский гэгшэд
 "Архи зүбөөр үйлэдбэрилхэ, тэрэниие худалдаха талаар хиналтын
 дүримүүды" зүбшэн хэлсэһэн байха юм. Хотын Управын
 түлөөлэгшын энэ зүблөөн дээрэ хэнэн элидхэл соо иигэжэ хэлэгдэнэ:
 "Гүрэнэй Соведай 1895 оной июлиин 5-най шийдхэбэридэ үндэһэлэн,

Забайкалиин областной ба хотын хэрэгүүдэй талаар хүтэлбэрилгын
 1899 оной ноябриин 13-да абтаһан тогтоолой ёһоор (N1058) Амар
 надар генерал-губернаторай байгуулан хуурин тосхонуудта архи
 үйлэдбэрилгын түлөө, мүн тэрэниие худалдаха талаар тусхай зүбшөөл
 (патент) абаха хэрэгтэй. Тэдэнэй хаана байха газары, тоонь
 Дүүмэ шийдхэхэ эрхэтэй. Ушар тиймэнээ Верхнеудинск хотодо
 архи ямаршье хаалтагүйгөөр гула худалдаха газарнууд үсөөн
 болоно. Тэрэнһээ уламжалаан, хотын ноосэдэ ородог мүнгэнэй
 хэмжээн унана. Тиймэнээ зүбшөөл абһан үйлэдбэрилэгшэдэй ба
 наймаашадай хойноһоо тон нарин хиналта байха зэргэтэй. Архи
 зүбөөр үйлэдбэрилхэ, тэрэниие худалдаха талаар хиналтын
 дүримүүды бушуу түргэн абаха гэшээ шухала.

Эдэ дүримүүдэй ёһоор хотын Управын гешүүн архи үйлэдбэридэг
 ба наймаалдаг газарнуудта хаадгүйгөөр орохо. Тэндэ элдэб шалгалта
 хэхэ, татабари зүб түлэгдэнэ гү гэжэ ноширхохо, зүбшөөлэй болон
 бэшэше дансанууд бии юм гү гэжэ мэдэхэ эрхэтэй байгаа. Эдэ
 бүгэдэ дутуу дунданууды элирүүлбэл, шалгалта тэрэ дороо гү, али
 12 часаай турлада тусхай протокол бэшэжэ, тэндэ хотын олзо
 оршодо хэды мүнгэнэй гарза ушаруулагдабаб, ямар дутагдалнууд
 элирүүлэгдэб гэжэ харуулха уялгатай байһан юм. Тийгээд энэ
 шалгалтын дүнгүүд ногагай полицида, засаг баригшадта ба хотын
 Управада хэмжээ абтахаар мэдээсэгдэдэг хэн.

Түүхын эдэ дансанууд архи ууха харша ябадалтай тэрэ үедэ
 хотын Управа ба Дүүмэ хайшан гэжэ тэмсэдэг байһан тухай
 гэршэлнэ. Мүнөө үедэ, манай республикада, Улаан-Үдэ хотодо энэл
 талаар орёо байдалтай тогтоод байхада, тэрэ сагай дүй дүршэл
 заримдаа хэрэгтэйшье боложо магад.

З. ДАМБАЕВА,

Буряад Республикын үндэһэн
 архивай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ.

ВETERАНУУДТА -
 ТУҢАЛАМЖА

"Пригородный" совхозой
 дирекци саг зуура дайнай
 алаажалай ветерануудта
 туһаламжа, тэдхэмжэ
 үзүүлбэ гэхэдэ, алдуу
 болохогүй. Дайнай 28
 ветеранай хүн бүхэндэ
 3000 түхэриг, дайнай үедэ
 талада ажаллаһан
 үнүүдтэ 3000 түхэриг
 үлэг барюулагдаа. Мүн
 ветерануудта хахад сэнгээр
 үеэ хоолой продукци
 худалдагдадаг юм.

Гильбэрын аршаанда 15
 ветеран хүн гэлэлтэтэйгөөр
 "марна". Энэ найшаалтай
 үрэгтэ тус совхозой
 ветерануудай соведэй
 түрүүлэгшэ Нина
 Николаевна Налётова,
 социальна хамгаалалгын
 үдэлмэрилэгшэ Нина
 Васильевна Бутина гэгшэд
 үүргэ дүүргэнэ.
 В. БАТОРОВ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социална политикын талаар комитет ба Уласхоорондын харилсаанай, үндэһэ яһатанай асуудалнуудаар, ниитын эмхинүүдэй болон шажанай нэгэдэлнүүдэй хэрэгүүдэй талаар комитет эвенк яһатание ажалаар хангалгын асуудалаар тусхай зүблөө Хурамхаанай аймагта үнгэргэбэ.

Хурамхаанай аймагай хилэдэ, Бархан уулын хормойдо, Баргажан голой эрьедэ аймагай захиргаанай толгойлогшод Барханнютагай түлөөлэгшэдтэй хамта хүхэ-сэнхир хэдагаар, сагаан эдеэнэй дээжээр Арадай Хуралай депутадуудыг угтажа байба.

Уулзалгын удаа Бархан нютаг хүрэгжэ, тэндэхи ажыхын түрүүлэгшэ Б. Д. Бадмаева, захиргаанай зайхан С. Д. Будаев гэгшэдтэй хөөрлөөр болобо. Барханай ажыхын түрүүлэгшэ хадаа республика соо табадахи эхэнэр-түрүүлэгшэ гэжэ тэмдэглэгдэһэн байна. Захиргаанай зайхан С. Д. Будаевтай зүблөөгөө урагшатайгаар ябуулһанай һүүлээр бидэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ Б. Д. Бадмаевада ажыхын байдал, шийдхэгдээгүй асуудалнууд тухай хоорэхыень гуйбади:

- Буряадай хүдөө ажыхын дээдэ һургуули 1986 ондо экономист мэргэжэлтэйгээр дүүргэһэнэйнгээ удаа түрэл нютагаа ерэжэ, мүнөө болотор эндэ хүдэлһөөр байнаб. Харин түрүүлэгшээр оройдоол жэл тухай хүдэлһөөр. Гүрэн доторнай хүндэ хүшэр экономика байдалай илангаяа хүдөө ажыхыда тогтоод байхадань, манайшье колхозой шийдхэгдээгүй асуудалнууд олон. Тиигэбэшье колхозойнай 260 гэшүүн урма зориггоо алдангүй ажаллана.

Манай ажыхыда хонин һүрэг, эбэртэ бодо мал үхэжэбэрийдэг, талха тарья ургууддаг. Нёдоондо жэл гектарһаа 10 центнер тарья абаа бэлэйбди. Зүгөөр мүнөө сагта мал тэжээхэдэ, гарзань бүри ехэ болоод байна. Тиигэбэшье ажыхынхид һайнда найдана гэһэнэ. Тэрэнэй дундаһаа түрүүлэгшын орлогшо Б. Г. Бадмаев, бригадирнууд А. Е. Галсанов, В. И. Баянгуев гэгшэдтэй хэһэн ажалые онсо тэмдэглэхээр. Зүгөөр бэрхэшлэлнүүдтэй тон ехэ хүндэ хубинь колхозой гэшүүдтэ тудалдана: аяар 3 жэлэй турша соо салин хүлһээ абангүй хүдэлнэ бшуу, - гэжэ тэрэ хоорэбэ.

Баян дэлгэр Бархан нютагһаа гараад дэрэнэй совхоз хүрэгжэ ерэхэдэмнай, Эвенкнүүдэй соёлой түбэй түлөөлөгшэд баһал сагаан эдеэгээр, сэнхир хэдагаар угтажа байба. Директор Е. А. Романовагай хэлэһэнэй ёһоор, эвенкнүүдэй соёлой түб 3 жэлэй саана байгуулагдажа, үндэһэн ёһо эдэһнаа, соёл һэргээхэ, хүгжөөхэ зорилго табиһан юм. Үсөөр тоото яһатанай соёл һэргээл хүгжөөхэ тухай Хуулийн гараһанай удаа энэ түбэй ажал яһала эдэбхижэе, урагшатай ябуулагдана.

Түбэй директор арадайнгаа түүхэ тухай хоорөөд, үхибүүдтэй гараар хэһэн бүтээлнүүдтэй

танисуулба. Тэндэнь эвенк арадай хэр угһаа хойшо хэрэглэдэг эдэй зүйлнүүд, хубсаһа хунар, ангай арһаар хэгдэһэн бүтээлнүүд байна. Ушарынь гэхэдэ, аха классай һурагшадтай гараар эдэ булта бүтээгдэжэ, наймаанда табигдана.

Хойто зүгэй бага арадуудай эблэлэй түрүүлэгшэ А. Н. Делбонова бууһан айшадые эвенк хэлэн дээрэ амаршалаад, үсөөн тоото яһатанай хүшэр хүндэ байдалда ороһон тухай хөөрөө һэн.

Удаань эвенк арадуудай

ХОЙТО ЗҮГЭЙ АРАДУУДАЙ

ажалуудай түрэлхид-угсаатанай ажыхынуудаар ябажа, Арадай Хуралай депутадууд байра байдалтайнь танисаа. Эвенкнүүд бүлэг бүлэгөөрөө хубааржа, хэдэн газарта ажаһуудаг зон байна. Тиихэдэ мал тэжээхэ, агнаха, загһаа бариха ажал үни холо саһаа эрхилнэ. Жэшэнь, "Самахай" гэдэг хүндэ ажаһуудаг Цыден Цыдыпович Степанов аяар 9 үхибүүтэй, тэдэнь булта гэр бүлэтэй болоһоншье һаа, сүт хамта ажалаа эрхилнэ. Ц. Ц. Степанов Арадай Хуралай депутадуудыг амаршалаад, ниигэжэ хэлэбэ:

- Энэ ехэ дайда үни холо саһаа хойшо манай элинсэг хулинсагуудай ажаһууһан газар юм. Тэрэ холын саһаа манай арад гэр бүлөөрөө ажаһуудаг, хамтаараа ажалаа хэдэг заншалтай. Буряадууд энэ газары манай һүүлээр эзэлһэн гэһэнэ. Тиигэбэшье манай газар дээрэ ямаршье яһатан эбтэй эетэй һуудаг юм. 1942 ондо манай түрэлхид-угсаатанай ажыхы совхозой бүридэлдэ ороһон байна. Харин мүнөө бидэ урданайнгаа заншалда гэдэргээ бусабабди. Байжа ядаад бэшэ, сагай хүшэр хүндэ болоһон ушарһаа тус ябуулга хэгдэнэ. Хэрбээ манай ажыхы хараад үзэбэл, эндэмнай мүнүн таптан үгы, аймагай түб ошохо гэхэдэ,

автобус үнэтэй, тоһо түлишын материал ехэ хомор, радио м а н д хүрэнэгүй, үбшлөө һаа, эм дом олохогүйг, агнуурида гараха гэхэдэ, буу үгы байна. Угсаатанайнай байдал иимэл даа. Юрэдөө, а р а д а й түлөөлөгшэд хадаа таанар, депутадууд, тусхай хуули абажа, манай а ж а б а й д а л һайжаруулха

гэжэ ехээр найданабди.

Удаань Орочен Степанович Берельтуевтай ажыхытай танисабабди. "Джирга" гэдэг хүндэ зуһажа байһан Орочен Степановичтай бүлэ баһал ехэ, 9 үхибүүдхэ бүридэнэ. Тэдэнь тус тустаа булта гэр бүлэтэйнууд. Түрэлхид-угсаатанай "Джирга" ажыхын эзэн Орочен Степанович хүндэтэ айшадые амаршалһанайнгаа удаа урдахи ажыхын эзэнэй хэлэһэнгэй тон адли бэрхэшлээл түбэгүүдыг дурдаба. Техникын талаар ехэ дуталдана гэжэ абаһаар лэ ойлгохоор. Жэшэнь, тус ажыхы урзанда - ЮМЗ тухэлэй трактор абаһан аад, тэрэнэйнгээ түлөө 50 үхэр мүнөө түлэхэ баатай болоод байна.

Һүүлээрнь "Ириктэ" гэдэг түрэлхид-угсаатанай ажыхытай танисалга болобо. Ажыхын эзэн Цырен Берельтуевич Степанов һаял гуша хүрэгжэ ябаһан залуу хүн. Тиигэбэшье байра байдалынь саб-яб, гараж, теплицэ, бани гэхэ мэтэ барилганууд газрагуурнь жэрьдэнэ. Энэ бүлэ эндэ гурбан жэл соо ажаһууна. Харин зайн гал хоёр долоон хоногойл урда татагдаһан байна.

Тус ажыхынуудаар ябажа хараһанай дүнгүүдээр болон бусадшье асуудалнуудаар Уланхаанай соёлой байшан соо үдэн хойно суглаан зарлагдаба.

Үдэрэй 2 сагта Арадай Хуралай Уласхоорондын харилсаанай үндэһэ яһатанай асуудалнуудаар ниитын эмхинүүдэй болон шажанай нэгэдэлнүүдэй хэрэгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ Д. Ч. БОРОСГОЕВ суглаа нээбэ:

- Манай комитедэй программын түсэбэй ёһоор тус зүблөөн үнгэргэгдэжэ байна. Зүблөөнэй гол зорилго - Хурамхаанай аймагай үсөөн тоото, арадуудыг ажалаар хангалгын асуудалай шийдхэбэри болоно. Энэ асуудал үннэй манай һанаа зобооно. Мүнөөдэрэй зүблөөнэй шийдхэбэри зүб шэглэлтэй байха гэжэ һанагдана. Эндэ Арадай Хуралай депутадуудһаа гадна Правительствын түлөөлөгшэд болон Баунтын аймагай захиргаанай гулавагай орлогшо В. В. Чунавлёв гэгшэд тус асуудалай зүблөөн хэлсэлгэдэ хабаадалсаха. Гүрэн доторнай хэгдэжэ байһан реформонууд угаа хүндөөр үнгэргэгдэнэ. Нэн түрүүн бидэ өөһэдөө "хубилха" ёһотойбди. Эндэ би хэн нэгэниие зэмэлхээ һанана бэшэб, реформонууд ганса Хурамхаанай аймагта бэшэ, харин бүхы гүрэн доторнай орёогоор үнгэргэгдэнэ. Тиигэбэшье мүнгэ хүлээгээд байшгүй, өөһэдөө мүнгэ олохоёо оролдохо, ёһотойбди.

Урданайхидал адыар аажам һуутаа һаалһанай, юушье шийдхэгдэхэгүй. Россой гэгшэмнай Голланди гү, Испани шэнги гүрэн бэшэ. Томо гүрэндэ зүб зам шээлээр шилээд ехэ саг үнгэрхэ зэргэтэ мүнөө үсын хүдөө ажыхы олонхи зон энээнэй ойлгоногүй. Манда газар байх хүл гартайбди. һайн ажаллажа, саашадаа хүгжэ тухайгаа бодохо шухала.

Хурамхаанай аймаг захиргаанай гулава Д. ЦЫБИКОВ:

- Хурамхаанай аймагай оной, 1996 оной I квартал социально-экономическ хүгжэлтыг шэнжэлэн хар үзэхэдэ, байдал тогтонжобошье, шилээд хуу байна. Аймагтаһанай хуу дээрэ 18250 хүн ажаһуу тэдэнэй 395-ниинь үсөөн то яһатан гэжэ тоологдоно. 3 ж саада тэрэ түрэлхид-угсаатан 12 ажыхы байгуулагдажа, тэрэ 55 хүн хүдэлнэ. Тэдэнэй 34-ни эвенк яһатан. Эвенкнүүдэй бүлэ гэр байрагүй. Мэ зөөриин дуталдаһанһаа бариха аргагүйбди. 395 эвенк 140-ниинь хүдэлмэри һанандаа байбашье, ажа 1993 ондо Эвенкнүүдэй со түб мүнцэлжэ, 4 кружогта оод үхибүүдыг хабаадуу эхилээ. Түбтэ хамта дээрэ

болотор тиигэжэ хураагүй. Жэлэй дүрбэн сагта ой тайгаараа, мурэн голоороо хоолойгоо тэжээдэг юм. Тээд буу шуугай хомор байхада, тэдэ үсөөнөөр агнана, оройдоол 3 ажахы оро үсхэбэрилнэ. Жэшээн, Хойто-Байгалай аймагта ажаһуудаг Ю. И. Черноев 50 толгой оро Шэтын болон Амара можонуудһаа асаржа, мүнөө дээрээ аяар 140 толгойтой болоо. Тиигэбэшье гол

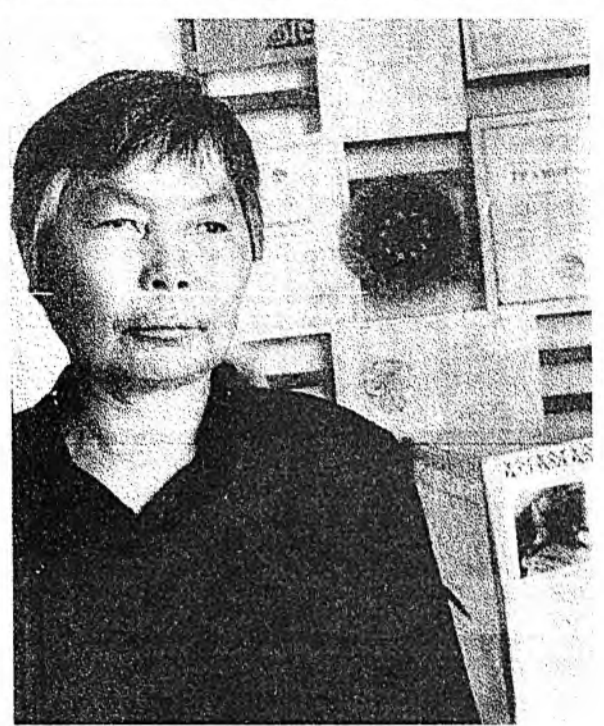
баялигуудые хамгаалгын ба зүбөөр ашагалгын талаар республикын Правительствын дэргэдэхи управлениин начальник В. Т. НОСКОВ:

- Агнуури хадаа үсөөн тоото арадуудай ажабайдалда шухала үүргэ дүүргэдэг юм. Бидэ энэ талые хараадаа абажа, эвенк яһатанда туһалалсахые бодомжолхо ёһотойбди. Агналга ба агнууриин ажахынууд тухай Хуули гансал Буряад Республикада абтанхай. Тус Хуули үсөөн тоото яһатанда агнууриин талаар тусхай хүнгэлэлтэнүүдые үгэнэ бшуу. Тээсгэн үнгэрэгшэ зүблөөн дээрэ ан амитадай тоо үсөөрөө гэжэ тэмдэглэгдээ хэн. Жэшээн, хүдэриин тоо аяар 50 процентээр үсөөрхэн байна.

Президент Л.В.Потаповта ороо бэлэйб. Тиигэһэмни урьһаламжын процент тогтоожо, 50 миллион түхэриг үгэхөөр найдуулаа хэн.

Хойто зүгэй гүрэнэй комитедэй региональна таһагай ахамад мэргэжэлтэ НЕШЕМЕТОВА:

- Ажалаар хангалгын асуудал

ХҮГЖЭЛТЭ ЯМАР БАЙХАВ?

анхарал хүүгэдтэ хандуулагдаха ёһотой. Нургуулинууд энэ ушарта гол үүргэ дүүргэхэ зэргэтэй ха юм. Багаһаань хойшо үсөөн тоото арадуудай үхибүүдые элинсэгүүдэйн заншалта ажада хургаха, эхэ байгаалидаа дуратайгаар хүмүүжүүлхэ ёһотой.

Ажалаар хангалгын министрэй нэгэдэхи орлогшо В. П.

Агнууриин талаар тусхай хүнгэлэлтэнүүдые үгэхэдэ, юридическэ хэдэн орёо "дабаанууд" ушарна. Харин буугай асуудалые шийдхэлгэ заатагүй буу хэрэглэлгын федеральна хуулигай зохилдохо юм. Мүнөө түрэлхид-угсаатанай ажахынуудай мэдэлдэ Хахархай гол үгтэбэ. Эвенкнүүдэй соёлой түбэй агнууриин кружогой үхибүүдэ лицензи үгтэхэ. Харин бэшэ зондо гансал тоосоной гуримаар түлбэриггүй лицензи хубаагдаха. Жэл бүри бидэ 4 аймагта 230-240 лицензи тараадагбди.

Хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай эблэлэй түрүүлэгшэ А. Н. ДЕЛБОНОВА:

- Хурамхаанай аймагта 400 хүрэхэгүй эвенк угсаатан ажаһууна. Тэдэнэй дунда Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Эхэ оронойнгоо ниислэл - Москва хото, Ленинград болон бусад хотонуудые фашистнуудһаа хамгаалһан олон ветеранууд бии юм. Гүрэнэй талаһаа мүнгэн хангаар манай арад урда тээн дэмжэгдэдэг һаа, 1994 онһоо хойшо мүнгөөр хангагдахаяа болинхой. Мүнөө үедэ эвенкнүүдэй хуралсалай тала гүрэн түрын зүгһөө дэмжэгдэдэг һаань, ехэ хайн байгаа. Юрист, электрик, эмшэн гэхэ мэтын дээдэ хургуулигай мэргэжэлтэд манай арад соо ехэ хомор. Тиихэдэ Правительствһаа Аллын курорт хэргээн бодхоолгын хэрэгтэ мүнгэ эрихэ гэжэ шийдэнхэйбди.

Хойто-Байгалай аймагта оро үсхэбэрилдэг Ю. И. ЧЕРНОЕВ:

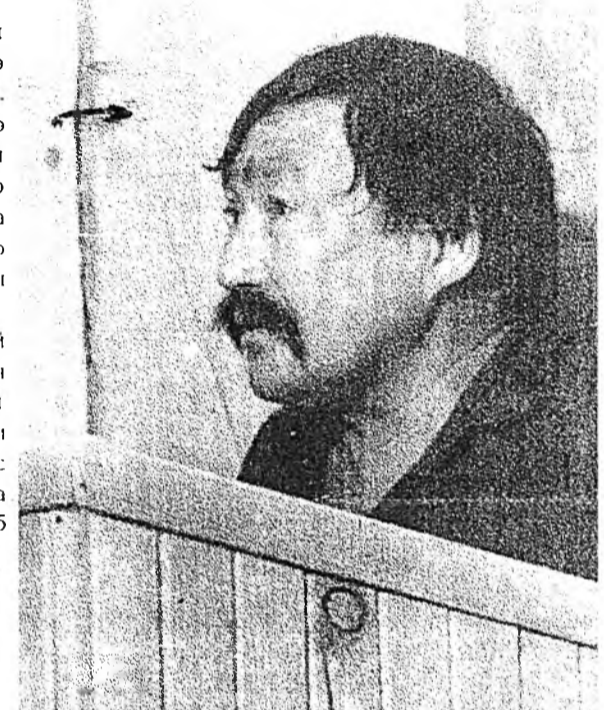
- Би Хойто-Байгалай аймагта ажаһуунаб. Гэбэшье түрэнэн эхэмни эндэ тоонтотой юм. 3 жэлэй саада тээ 4 хүбүүтээ оро үсхэбэрилхэ гэжэ шийдээд, мүнгэ урьһаар абажа, 50 оро Шэтын, Амарай можонуудһаа худалдажа абааб. Тэндэнээ ой соогуур туужа асартарни, хахадынь шахуу үхөө хэн. Тиигэбэшье мүнөө тэдэмни үдэжэ, яһала олон болохо тээшээ забдажа байна. Техникэ, машина гэжэ нэгэшье үгы. Хэрэгтэй болоходонь, машина, трактор хүлхэлдэгбди. Нёдондо

экономикын байдалһаа сэхэ дулдыдадаг. Аймаг бүхыдөө экономикын талаар хүшэр хүндэ байдалда оронхой. Хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай хүгжэлтын тусхай программа бии юм. Тус программа бэлүүлгэдэ 15 миллиард түхэриг эриһэмнай, оройдоол 5 миллиард үгөө.

Тиимэхэ программа ехээр хороохо болообди. Харин мүнөөдэрэй зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалаар хараад үзэхэдэ, угсаатанай ажал эрхилдэг табан лэ ажахынуудта мүнгэ үгэхэбди. Тэрэ табан ажахы олон үхибүүдтэй, тэдэнэй дунда ветерануудшые бии. Тиихэдэ Арадай Хуралда депутадуудые хунгалгын территориальна округуудые шэнээр хаража үзэхэ хэрэгтэй. Тус ябуулгын ашаар эвенк яһатан Арадай Хуралай депутадуудшые болохо зэргэтэй байна ха юм. Саха (Яхад) Республикын Конституцида үндэнэ яһатан тухай хэдэн статья бии. Харин манай республикын Конституцида тиимэ нэгэшье статья үгы.

Хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай Хойто-Байгалай аймагтай эблэлэй түрүүлэгшэ М. Б. БАДМАЕВА:

- Хойто-Байгалай аймагта 726 эвенкнүүд ажаһуудаг, тэдэнэй тоодо 300 бүлэ, 129 ажалгүйшүүл тоологдоно. Байгал-Амарай түмэр замай барилгын эхилхэдэ, ой тайгын ан гүрөөл оро хираагүй хюдагаа, сэнтэй арһатай амитад засагай түлөөлэгшэдэй баяжаха хэрэгсэлынь болоо хэн. Эвенкнүүдэй ажаһуудаг дүрбэн

аймагтай гурбандань түрэл хэлэн хургуулинуудга заагдадаг һаань, манай Хойто-Байгалай аймагта үндэнэн хэлсээ үхибүүд мэдэнгүй шахуу. Архидалга, гэртээ хулиган ааша гаргалга, бээс хороохо ябадал бүришые олошоржо байна. Ерэхэ жэлэй март нарада Арадай Хуралай депутадуудые мүйһэн харгы дээгүүр Северобайкальск хото ерэхыень уринаб.

Удаань Арадай Хуралай депутадууд Д. Д. Сундарон, Д. Ч. Боросгоев гэгшэд үнгэрхэн зүблөөнэй дүнгүүдые гаргажа, тобшолол хэһэн байна. Хурамхаанай аймагтай захиргаанай гулваа Г. Ч. Цыбиков Арадай Хуралай тогтоолтой танилсуулаад, нэмэлтэ болон хубилалтануудые хээд, олонийгэдэ тараахабди гэжэ мэдүүлээ хэн.

Б. М. БАЛДАНОВ. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Д. Ч.

Боросгоев зүблөөнэй дүн согсолно; Ленинэй нэрэмжэтэ колхозной түрүүлэгшэ Б-Д. Бадмаева; Бархан уулын хормойдо депутадуудые угталга; Эвенкнүүдэй соёлой түб; Түбэй директор Е. Я. Романова; "Самахай" түрэлхид-угсаатанай ажахын эзэн Ц. Ц. Степанов; оро үсхэбэрилэгшэ Ю. И. Черноев; "Ириктэ" ажахын эзэн Ц. Б. Степанов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хуралай Үндэнэ асуудалнуудаар эмхинүүдэй болон нэгэдэлнүүдэй комитедэй түрүүлэгшын Д. Д. СУНДАРОН: 1989 оной хүн зониие хүлхэлдэгүүдые 1977 онтой эвенк яһатанай тоо болоо. Олонхи эвенкнүүд ажаалаа хэхэ дуратай. Хүдэлмэриггүй үлэбэл, ажаалан хэр угнаа хойшо үсхэбэрилдэггүй, мүнөөшье

КУЗЬМИН:

- Россия Федерацида ажалгүйдэлгын асуудалаар тусхай хуули баталагдаагүй. Хүдэлмэриин нэгэ нуури нээхын түлөө 5 миллион түхэриг хэрэгтэй. Тиимэхэ "агаарһаа" абаад, хүдэлмэриин нуури нээхэ аргагүйбди. Мүнөө гүрэндэ найдахын аргагүй. Байһаншые хүдэлмэриин нууринууд мүнгөөр хүсэд хангаданагүйл. Зүгөөр түрэлхид-угсаатанай ажахынууд минии ханаанда ехээр таарана. Тээд техникэгүйгөөр ехэ юумэн бүтэхэгүй гэшээ аабза.

Банкнуудһаа хүнгэлэлтэтэй урьһаламжа абахы оролдохо гү, али мүнгэ олохо ондоо арга бэдэрхэ хэрэгтэй. 1996 оной июниин 1-нэй байдалаар, Буряа, Республикада 12407 ажалгүй хүн тоологдоно. Энэн республикын бүхы зоной 3 процент болоно.

Агнууриин нөөс

Үндээн соёлоо нэргээ!

Эртэ урда сагнаа буряад угсаатан ганса сусал гал болохогүй, ганса хүн хүн болохогүй гэдэг, тиймнээс наранай эртэдэ, наһанай залууда, 17-18 наһатай хүбүүд, басагадаа айл болгожо, аминдань гаргадаг байгаа бшуу. Эхэ, эсэгэнь хүбүүндэе һамга олоходоо, бэри болохо басага найса шэлэдэг, уг унгиенень шэнжэлдэг һэн. Хүүгэдэйнгээ нарайда бүһэнүүдэе андалдаха заншалнь байһан гэшэ.

хүүхэн, хүбүүн хоёроо айл болгоё гэжэ ербэ гээшэбди. Бурхандатнай хадагаа барихамнай гү? гэжэ нураад, зүбшөөл абажа, хадагаа баридаг заншалтай.

Нэрэ омогоо дурдаха, худа урагуудаа танилсуулха ёһо байха. Тиигээд хүбүүнэй талынхид бэлэг сэлэг бариха, һайн һайхан үрээл хэлсэхэ юм. Басаган хадамда мордохоһоонь урид 3 үдэр, 3 һүни наададаг, үеһингөө нүхэдье, түрэл гаралаа золгодог байгаа. Эхэ, эсэгэнь басаганайнгаа хадамда гарахада, заһал бэлэддэг һэн. Энэнь үмдэхэ хубсаһан, зүүдхэл, гоёлто, даруулга, үлгүүр, гуу, шүрээ, бэлэлиг гэхэ мэтэ болоно.

Басага хүргэжэ ошогшод, утгамжада байгшад бэе бэедэе

һайхан үрээл хэлсэхэ гэшэ ехэ удха шаартай. Эдээнэй дэжэе табиха, галдаа гурбан хабирга шараха юм. Нагаса хүн зуухаа зореходоо, нара зүб, галаа тойруулжа, "энэ сонхо, энэ үүдэн" гэжэ дурдаха хэрэгтэй, эхилһэндэе хүроод, зогсодог. Архияа аялалжа, нагаса сэржэмээ үргэхэдөө, хэлэдэг:

Зороһон зуухамнай зуун жэлдэ мүнхэ байг!
Түлиһэн галнай түмэн жэлдэ бадаржа байг!
Үхи хүбүүднай Найдандал баян, Намсарайдал үнэр, Наран шэнги мандажа, наһа шэнги дэлгэржэ, Таһаршагүй эбтэй, таһалдашагүй зөөритэй, Газар хотойсо баян, гал хотойсо үнэр,

тэрэнь уусын дуу дуулаха юм: **Солонгоһон борынгоо сойжо барика мордоеы**

Согтой галшаг аялгаа Абгай тандаа айлдахаеы. Унаган, унаган бороороо Уяажажа барика мордоеы, Ушаргай галшаг аялгаа Набагай тандаа айлдахаеы. Үндэр наһатай үбгэжоол малгайнгаа залаада сөнхир торгон хадаг уюуһан байдаг. Саашадаа дуу, һайхан юроол дурдананай һүүлээр басагаһа хүргэжэ ерлэн худын түрүүтэй нэгэн бодожо, һурһан алдуурһан буха тухайгаа хоорэжэ захалха:

- Хүүдөө хас тамгатай, орой дээрээ улаан тамгатай хаб хара бухаяа алданаар, хахад жэл болобобди. Тиигээд танай һүрэгтэ ниилэһэн гэжэ дуулаад,

Үритэй, бэетэй, үнэр бэе

Шэнэ гэрһэнь гал столдоо һуудаг. Хүбүүн басаганай эхэ хоёр урда хоһинной мяха бүхэ андалдадаг байгаа. Хүбүүн - дээгүүрн, басаганай доогуурн, гараараа абал ушартай байһан. Мүнөө соо сагаан эдээн: хурууд, үбсүү мяхан, янза бүтү конфектэ, саахар, архи мэтые хоёр худаа андалдадаг байха. Тии бэсэрээ худа, худагһан дуулаха, үрээл хэлсэхэе:

Үргэн сагаан нотагтай, Үбгэн боложо жаргана, Тэбхэр һайхан нотагтай, Төөдэй боложо жаргана, Сээжэ дүүрэн сэнгүү, Сэдхэл дүүрэн золтэ

Огторгой хүрэмэ Омогтой ябагты, Ороноор дүүрэн нуха

Айлшад мордохынгоо гал гуламтадаа архи дуулаан иингэе үрээдэг:

Залиршагүй унтаршагүй унайтай, зоной дунда тэгшэ һайхан боложо һуугты!

Баян бэлитгэй, Ута наһатай, жаргалтай һуугты!

Хүн зондо хүндэтгэй, ажалай баатар боложо, Гэрээр дүүрэн үхи хүүтэ, Хашаагаар дүүрэн адуу

Газаагаа гарзагүй, зоболонгүй жаргажа гэхэ мэтэ. Түрэ хуримай гээшэе болохо үедэ, бүтээгшэдэй талаһаа:

"Баһаһаа барика, барика гухирха саг болоо" гэһэн дуулаад, нимэ дуу бариг байһан гэхэ:

Мориной шэхэн

Мордохо хирэ болобо, Хангалайм шэхэн

Харихал хирэ болобо

Иингэе дуулахада, найр дүүрэхэ тээшэ гэрһэн гэмдэг үгэдэг һэн. Түрэ хурим урда сагта шэһэ байгаа. Хэрбээ түрээл нотагһаа буужа ерлэн хүбүүн талынхид худа урдаг хонзулаад, хойто мордохуудад байгаа. урагуудай мордоходо, хуһу талынхид аргау шаһан хойноһоонь шэдэгдэ түрээл һэн. Түрээс мордохуу хүбүүнэй гэрэгхин "амба оёр" гэжэ тэрэл найрладаг байһан.

Нэгэ нара гү, ан жэл басаган эсэгынхидэ абаланха гэжэ ерэдэг Иибэл даа, урданай түрээл Дутуу дунда бэһэн һаамни, нэмээжэ бэһэн гуйнаб. Зүгөөр, мүнөө үеһэй найр хараад үзэхэдэ, һайханаар үнэгэдэг. Мүнөө сагай зон булта бэлгээр түгэс, олон мэдэхэ болонхой. Архит багаар хэрэгдэд болоо бүриһе һайн байгаа.

Ц.Д. ЦЫДЭ

Ивалган аймагай Оронго нотаг.

ТҮРЭ ХҮРИМ ТҮХАЙ

хадхуу, хорон үгэнүүдые хэлэжэ, шууяа, нэрьеэн, заримдаа наншалдааншье болодог байһан гэжэ урданай үбгэдэ, хүгшэд хоорөгшэ бэлэй. Харин мүнөө сагта номгохоһоор, үсөөн зон басага хүргэжэ ерэхэ ёһотой.

Утгамжада 3-5 хүн байха. Багахан шэрээ дээрэ сагаан эдэстэй, халуун сайтай, сэржэмэй дээжэтэй, бур-бурхан угаа бааюулжа байха ёһотой. Басага хүргэжэ ерлэн зон дуун шуун буугаад, худын түрүү аха заха хүндүтлөөд, иингэе асууха юм:

- Бур-бурхан угаа ба-буһан, баахан хара шэрэйнгээ саана, ииншэ-тиншээ харааншалан, хоголзон һуугаана, харгын хаалта, боорини боолго юушэн гэшэбта?
Утгамжадай нэгэн иингэе хэлэхэ юм:

Бидэ харгы хаажа һуунагуйбди, харгын хажуу тээ һуунабди. Нарха дэрхэ һархайдаанша, машина ханһаар мондойлоһоо, хашхараа, дуу табилдаанша хаанһаа, хайшаа зорихон зон гэшэбта? Худын түрүү харюусахадаа, хүржэ ерлэн нотаг пуга, хада уула нэрлээд, гэндэ ажаһуудаг айлһингаа эзэнэй нэрэ обогье дурдаха уялгатай:

Агта мориной тооһо татуулжа, Амбан түрын ёһо мандуулжа, Үргэн, гаргаһанаа хүн болгожо, Үрээ даагаа мори болгожо, Холын харгы додолжо, Утын харгы агшаажа, Үндэр уула хада дабажа, Уһа мурэн гаталжа, Буурал аба, эжын үрээлээр Буужа ерлэн бэсэрэ Түглымэ ехэ түрэ, Хотоймо ехэ хурим гэшэбди, - гэхэ юм.

Тиигээд, хүндэтгэ айлшад, хүрэхэ гэрһэн нотаг нугаһаа хүрэхэ ербэлта, орохо гэрһэн айлһинэй эндэһээ холо бэһэл, хүргэхэбди, - гэлсээд, сагаан эдээнһээ, халуун сайһаа ама хүрэхэ, 1-1 хундага бариад, һайхан үрээл хэлсэхэ гуригтай.

ХУРИМ түрээс нара **Х**орохын урда тээ бүтээхэ хэрэгтэй. Сэржэмээ үргэхэ,

Ходоодо жаргажа һуухань болгогой!

1-1 хундага бариад, шараһан мяһаһа хубаажэ эдээд, сагаан эдээнһээ хүртөөд, дүүргэхэ заншалтай һэн.

Басаганай мордохо һүниин нааданда тэрэнэй толгойнь пулаадаар бүтүүлээд, иингэе дуулаад:

Алтан байхаа яагаабши? Абдар соогоо байха бэлэйш. Албата түрэхээ яагаабши? Абынгаа нотагта байха бэлэйш.

Хоорэлдэжэ, үгээс ойлголсоһоной һүүлээр бууһан бэриесэ залуу нэгэ басагантай гү, али бэрингэй бодхоожо, болгогдохон хоһинной һүүл хураһын зэргэнүүдээр хэршээд, тэдэнэртэ барюуддаг. Тиихэдэнь тэдэ хоёр бэсээдүүд үбгэн аба, эжынгээ урда ошожо, мургадэг. Буряад гэрэй гал гуламта дээрэ сай бусалжа байха, тогтоной саана хойморто олон үбгэд һууха. Бэри буужа ерлэн басаган үбгэнгээ гэртэ ороод, үбгэдэй урда зогсохо. Хурууд хоһинной һүүл хэршээд, бэрин лынган дээрэ табихада, бэри гэрһиниень үбгэдэй хормой дээрэ хаядаг һэн. Газарта унаганүй, хормой дээрэ унаа һаань, шэнэ айлһэй энэ эхэнэр саашадаа үнэр баян ажаһууха гэжэ тоологдодог бэлэй. Тиигээд түрэ хүргэжэ ерлэн худын түрүүдэ тоолэй табидат заншалтай. Худын түрүү тоолэйнь абаад, түрүүнд хуһуень нэлдэжэ, газар үргүүлэхэ, хоёр жабжаһаань нэлдэхэ, гэрһээ баруун гарайнгаа хүндэ хүртөөхэ, хожомын зүүн гарайнгаа хүндэ бариха. Хажуудахи хүниинь мүнгал гаһа бариад, тамхи тагажа һууһанаа, тоолэйн дуу дуулаха юм:

Номохон, номохон хонгороо Уяажажа барика мордоеы. Ноён баабай тандаа Тоолэйн аяа айлдахаеы. Тоонтой, тоонтой зээрдээрэ Түрын газар мордоеы. Түрын түшэмэд тандаа Тоолэйн аяа айлдахаеы. Түрэ хүргэжэ ерлэн худагын түрүүдэ ууса табидат ушартай,

энэ холо газар зорижо ербэ гээшэбди. Бухамнай танай һүрэгтэ байжашье болоо. Манца үзүүлээ, харуулаа наантай, яаха гэшэбтэ?

Иингэе асуухадань, хуримай аха заха:

- Манай һүрэгтэ тиймэ хара буха үзэгдөөгүй һэн, харин сайбар сагаан. зүһэ буруу буха бни болоо хэбэртэй гэжэ залуушуул хэлсэгшэ, хараха, үзэхэдтэй болохо бээ, - гэжэ харюусаад, хоёр аяга соо архи уһан хоёрые хаантар хээд, түрэ хүргэжэ ерлэн үбгэндэ бариха. Тиигэжэ бухаяа ойлголсодог гүүхэтэй.

Түрэ найрай үедэ "дэрэ буялаадаха" гэжэ нэрэгтэй наадан нотаг бүхэндэ болодог байһан гэхэ. Тэрэмнай бүри эртэ урда сагнаа үндэһэтэй юм ааб даа. Хайша-хайшаа метр хахад айхабтар-гоё угалза хэртэй, ханаһаһагай дэрэ байдаг.

Басаганай заһал заһахадаа, дэрэ соонь элдэб янзын саахар, бообо, архи, тамхи гэхэ мэтэ зүйл зүйлэй юумэнүүдые хэжэ, шанга гэгшээр гоёһон бүрижерхидэг байгаа. Түрын хоёр талаһаа хэдэн олон залуушуул мөжэ боложо, тэрэ дэрээс буялаадаг гуригтай һэн. Шаг шууһан, барилдаан, айхабтар ехэ хүкюу зугаа наадан болодог байгаа. Басага хүргэжэ ерлэн дэрээс буялаагагүй гэжэ ехээр оролдодог, харин хүбүүнэй талынхид абаха, буялахааа эрмэлзэхэ. Хэрбээ дэрээс абажа наадагүй һаа, алга мүнгэ, архи, тамхи барика байгаад, гуйха, мургахэ ушартай.

Тиигэжэ нилээн удаан тоосолдожо, үгээс ойлголсоһоной һүүлээр урагууд дэрээс худануудтаа үгэдэг байгаа. Хүбүүнэй гэртэ "оро заһаха" гэжэ ёһо заншал үнэгэргэдэгдэг байгаа. Оро заһагада залуу хоёр эхэнэр, нэгэниинь - хүбүүнэй талаһаа, нүгөөдэнь - басаганай талаһаа хабалдадаг һэн. Басаган оорын унгары, хэбэртэйгэй ерэдэг бэлэй. Басаганай талаһаа оро заһаһаа эхэнэр иингэе үрээдэг байгаа:

Үргэн сагаан һэеы дээрэ Энхэ һайхан жаргалтай,

"УДЫН ТОЛОН"

1989 ондо Асагадай соёлой байһанһай дэргэдэ нимэ фольклорно ансамбль байгуулагдаһан юм. "Байгал" ансамбль хатарһан Сергей Аюшиев тус дуу хатарай ансамблыда сагтуһа хүргэдэг. Ансамблыда наһатайшуул Ц. Д. Нимаева, Рыгзенова, Ц. Д. Хайдапова, багшанар Д. И. Баймеева, Сандакова, Т. Ц. Раднаева, Т. Д. Доржиев гэгшэд эмхит хабалдаһаа.

Цырендэжит Дармаевна Хайданова Мэдэгма Цырендор Рыгзенова хоёрой Ганжуур, Данжуур тухай дуу дуулаан сугларгаһад халуунаар утгадаг. Фольклорно ансамбль орон, Яруунын аймагай "Победа", "Коммунизм" Илс ажахынуудта наада зугаа дэлгээгэ.

Улаан-Үдэ хотодо үнэгэргэдэһэн уласхоорондын фестивал дилломдой "Удын толон" ансамбль хүртэһэн, республикаһа һайханһай харалгада нэгтэ бэһнэ лауреат болоһон юм. Тус ансамбль хүтэлбэрилэгшэ Иина Цырендэбылковна Болсоева яһала ехэ оролдодог гаргажа ажалань.

В. БАЙ

Самбу Норжимаев Салмаха тэнгэрийн хяя

(Романай 2-дохи номһоо)

Ургэлжэлэ. Эхининь
2,3,5-най дугаарнуудта)
Уррад зоной дунда хэр
Утай хулгай худал гэшэ
дээрэй дээрэй хэдыдэнь
хүдөөдэ ганса нэгээрээ
байдагшье наа, үүдэ
бүглэдэг, бүхэлдэг
бүгдээрэй байгаагүй. Гэбшье,
Базарайхи туулга малтадаг
даа дүтэшгэ зуһадаг
тэндэһээ заримандаа энэ
хүнүүд ябажа, хү, зоохэй
бүхэлдэнь гуйхаһаа гадна,
эрэшээдэг ба газра,
ородог, гарадаг, нэжэг
хотого хөрөө соогоурь
башалан хараашадаг,
байгаа. Тиймээрээ
үдэшэлэи унтахадаа,
буушаһаа нэргылэмжэлэн,
хураар хүрмэжэ бүхөөр
хондог болоһон юм.
Нэгтэ Базарай нэрээ,
хотого забдахадань,
эринийн самсаһаань татаад;
Бү, бодо, үүдэнэйнгээ уяа
гайа, эдэш ондоо зон,
тууһууд бэшэ аал, хүхөө
га, гэжэ хорихо зорилготой
дэнь шэбэнбэ.
Төөриһэн зомди гэнэ ха
мага харгы заажэ үгэнгүй
гээд бодожо, үүдэ
газаа гарашана.
Эрэн зоний "Рудник"
гэнэн үгэ хэдэн дахин
хэлэхэн дуулаад,
бэшэ юунышье
Долсома ойлгоногүй.
"Лүс" гэнэн бүлүү абяан
хотого, зобүүсэмэ хахир
шоор Базарай ханхархань
гада, пэс байса тэрэнэй томо
газарт унашхань эли
го үгэ.
Тэрэ дары "лүс" гэнэн
үгэнгүй абяан дахин хоёр-
шадань соностонго.
Энэ үедэ Долсома
болоһон муухай ушар тухай
ойлгомсоороо, нэн түрүүн
гээд хэрижэ үрдэггүй
рилоһоор зандаа байһан
агандаа: "Жарантай,
Жарантай, хэри даа, басагамни,
эринийшье болоо наа, нэгэнь
га гарангүй, орон дороо огто
дэлэнгүй хэбээрэй, мухаа,
үргэн оронойнгоо саагуур
шоо оро! - гээд, басагаһа нэгэ
ахан таалажархимсаараа,
дэлжэ нэеы гэрэй түхэрэн
гээд орон хоёртой хоорондох
абаараар доошонь
дэлжэрихэбэ.
Тэрэ дары үүдэн нэгдэжэ,
гурбан хүн хубарилдаһаар гэртэ
он сасуу, шиира зуража,
олон дэнгиень носогоод, энэ
оронойнгоо урдах харбаад
буунхай, хубсалжа байһан
Базарай хамганда аһалдаһаба.
Долсома тэдэнээр носолдох
хэдээ, гартга мохигор
дугашье абажа үрдэггүй,
гараараа маажалдахана бэшэ
мар аргаар яажа эдэ гурбан
шираг хүнүүдһээ бээ
ылааха гэшэб? Гэбшье,
басагаһа айлгахагүйн түлоо
гэшье оог-хууг, ханшараа
агагүйб гэжэ зосоогоо тэрэ
хөөр шидээ ха юм. Гурбан
дээрмэшэдэй томо бөөтэй
үгэнийн Долсомагай
ахалуурта хүрэмсоороо,
агаар адхан бажуудашаба.
Дары ганса хамганай бөөн хал
нажа, хүнүүдэйнь тулгагүй
болоходонь, бахалуурдаһа

алууршан хүзүүнь мушхаад,
орон дээрүүнь
унагаажархихадань, хасараа
маажуулжархихан нэгэнийн
нүгөө нүхэртөө хамһалсан,
Долсомагай хоёр гартань
аһалдажа, тэрэнийе даража
унабад. "Заяандаашье
хүхирхэгүйб... Хайратай ганса
басагамни... Уелжэ һууһан
заяанайми нүхэр, үгэлһэн
буурал эжымнай... Баяртай...
Мүнөө хахасабашье... Удангүй
бурханай орондо баһа бултаараа
уулзажа суглар...хабди..." гэжэ
толгой соогоо найдамтайгаар
шүтэһоор, Долсомагай
ухаанинь балартаа хэн.
Алуурша дээрмэшэд тэрэнэй
бөөн хүсэд хүдэлхээ
болиторынь, орон дээрэнь
бахалуурдаһан шэгтээ
дээрэнэнь даранхай зандаа
байтараа, гэнтэ тоһон дэнгэй
бүрүүлхэн галда нюдэнэйнгөө
дахада, баруун орон дээрэ
нэрээгүй нойрсожо хэбтэһэн
дүни хүгшэниие обёроод,
Базарайнгаа хамганай үхэн
бөөн орхижо, хүгшэн дээрэ
булта буужа, бэлэхээр
хүдэлхыень бөлигөжорхибо.
Хүгшэн юушье мэдэнгүй,
нойрсоһон зандаа ами наһанһаа
хахсажа, бурхандаа мордошоо
хэн.

Гурбан алуурша дээрмэшэдэй
барбагар һахалтай томо хүнийн
бэшэндэ хандажа:
-Юундэ огто абяа гарадаггүй,
шүдөө хам хабшан гайхалтай
эжирнүүд гэшэб? - гэжэ ехэ
гэлыһэн түхэл үзүүлэ. - Баруун
тэрэнийн шал дүни байгаа
ёһотой, нэрэньегүй бэшэ аал,
- гэжэ шулгархай хасарта
тайлбарилдад, ехэ шадабаритай
түргэнөөр, хүгшэнтэй носолдоо
гаргангүйгөөр хэрэгын
бүтээһэндэ бээ магтаха
һанаатай ирбайса энээнэ ха.

Басагаһа абархын түлоо эхын
харууһан зориг тухай
алууршад яажа тааха бэлэй.
Ганса хүнүүд бэшэ, бүхы амтад
ба жэгүүртэнь хүрэтэрөө үри
бөөнгээ түлоо һайса бээ үгэдэг
жэвээ тоогүй олон ха юм.

- Зай, хүроо, шашалдажа,
үгээбү барагты, сагаа гээлтэгүй,
түргэн хойморойн ханза
уудалагты, алта, мүнгиень
бэдэрэгты, - гээд мүнөөхи
барбагар удамарһань ханшарба.

Аһан зуура модон ханзын
доторхи бүд һад, дэгэл хубсаһан
эмхингүйгөөр газарта хаядан
обоологдобошье, алуурша
дээрмэшэдтэ хэрэгэхэ юумэн
олдогогүй хэбэртэй. Мүнөөхи
һахалтынгаа: "Түргэн эндэһээ
ябая, һаруул болотор холодох
ёһотойбди", - гэхэдэнь, тэдэнэр
мөгдүүгээр үрдилдэн, газашаа
гаража, бушуулан аришана.

Жарантай басаган эжингээ
хэлэһэн үгын удха нойрмогөөр
хүсэд ойгоошьегүй наа, үгыень
дуулаха ёһотой, оронойнгоо
саагуур холжорон доошоо
буужа, газар дээрэ
хэбтэмсээрээ, "аба эжы хоёрни
юун болоод носолдоно хаб?"
гэжэ һанаһаар, дары унташоо
хэн. Үглоо үглоогүүрын наран
гарашанхай, гэр дотор һаруул
болшоод байхадань, басагаһан
нэрижэ, "Юундэ эжымни орон
дөрө ороод, хүдэлэнгүй хэбтэ
гээ бэлэй" гэжэ һанаад:

- Эжы, эжы, юундэ намайе
газарт унтуулаабта, даарааб,
намайе эндэһээ гаргагты, - гэжэ
байжа хэдэн дахин эжыгээ
ооглобо. Хэншье харюусабагүй.
Тийхэдэнь Жарантай аба эжы
хоёроо газра ажадаа ябана,
хүгшөөдөө хүхирхэдэмнинь,
дуулаха бэшэ даа гэжэ бодоод,
орон дөрһоо өөрөө
мухалайгаараа мүлхижэ гараха
баатай болобо. Тэндэһээ
бултаймсаараа, аба эжыгээ
харахадань, эжынь хушалтагүй
орон дээрэ унтажа хэбтэнэ,
харинабань унтаридань үгы байба
ха. Жарантай эжингээ гэртээ
байһан аад, ооглоходонь
харюусагүй дээрэнэнь ехэ
гомсонгөөр бархиргаад лэ,
эжыдэ аһашаба. Теэд эжынь
урданайхидал басагандаа
энхэргэнээр хандажа, гэр дээрэ
абаад таалаха, эрхэлүүхэхээ
байтагай, хэринэшьегүй.
Тийхэдэнь эжыгээ хэдэн дахин
угзараад, хүдэлгэжэ ядахадаа,
жаа басаганай толгой соо
уханайн үзүүртэ нэжэг түрөөд,
ямар нэгэн юрэ бусын муу
юумэн болоо гэжэ ойлгоод, орон
дээрэ унтаридань зандаа
хэбтэһэн хүгшэн эжыдэ гүйжэ
ошоходонь, тэрэнь баһа
хүдэлбэгүй. Бөөдөн хүрэхэдөө,
гарайн хүйтэн байхые гэнтэ
ойлгомсоороо, бархиргаад лэ
абаяа бэдэрхээ үүдээр газра
тээшээ гарашаба. Харин абынгаа
гэрэй үбэртэ уруугаа
харашанхай шуһандаа
зууралдаһоод, баһал хүдэлэнгүй
хэбтэхиень харамсаараа, таба
наһатайхан Жарантай
соһормогтон, айхын ехээр
айжа, хүрдэхын ехээр хүрдэжэ,
муу муухай бузар юумэнэй
болохые одоол жаа ухаандаа
хүсэд ойлгожо, ори дуун
шашхаад лэ, гэрһээ холодохоб
оролдон, тала руу гүйжэрхөө
хэн.

Үглоодэрын Базаранай гэр
бүлөөрөө хорото муухайгаар
дээрмэшэдтэ хороолгоһон
гашуудалта ушар тухай үгэ хүүр
тала дайдаар дары тарашаба.
Харин жаахан Жарантай
басаганайн бөөн гэртэ,
газашье, хотого хөрөө соогоошье
үгы байһанинь баһал гайхалтай
байһан юм. Алууршай газраһаа
түргэн холодохо баатай
дээрмэшэд тэрэниие абаад
ошохобө ноһорхохо ёһотой.
Тэдэ гансал моридын унаад
бушуу зугадан тонилоо бушуу.
Ямаршьеб нэгэ талаан дайража,
басаган тэрельшоо гэлэй гэжэ
зон таажа хэлсээд, ехэ бэдэрүүл
хэнэн юм. Хоёр хоноһон хойно
Жарантай Хабсагайта хадын
томо шулуунай дунда огто
олдохоор бэшээр хороод
хэбтэжэ байһанаа, олон хүнийе
харамсаараа, баһа ехээр айгаа,
тэндэһээ хадые оод саашаа
тэрвэдэхэдэ, зондо харадажа,
баригдаа хэн ха. Теэд жаа
басаган хоһоор туража, ангажа
үхэхэ туйлдаа хүрэнэн ба айһан
хүрдэһэн шалтагаһаа боложо,
хүнэй нэгэнь асуудалда
харюусахагүй, аюул тухай
юуны мэдэхгүй, балартаһан
ухаатай, үшоо хэлгүй болшоод
олдоһон байгаа. Тийхэдэнь
Жарантайе эсэгын түрэлэй үри
бөөгүй энхэргэн сэдхэлтэй хоёр
хүгшэд ерэжэ, гэртээ абаһан

юм. Хожомын Жарантай
дуугардаг болобошье, оромоо
олон, үгын удха холбожо,
оромтойгоор юумэ хэлэжэ
шадахагүй хүн үндыгөө бэлэй.
Тэрэ гэнээр олон жэл үнгэрөө,
хоёр хүгшэд наһа бараа. Харин
ухаа муутай болоһон
Жарантай гансааран үлэшоод,
зоболон үзэһоор лэ, айл зоһиие
дамжан, харуу хамгадай
аялаһан хара сайн шаараар унда
хэжэ, худхадан хоймогой
шүүһээр хоол хэжэ, хүнэй
орхиһон хангирхай хубсаһанай
үлэгдэлөөр мүрөө бүтүүлжэ,
ирзайлдажа, ама гарашоод,
хүдөө хаягдаһан шархи хүдөө
углажа, хараалгаха газартань
хараалгаһаар, зануулаар,
хайрлаха газартань өөгшөөлгэн
хайруулаһаар, энэ хүрэжэ ябана
ха даа.

Теэд хэдышье хара баһаһаа
үни удаан ухаа муутай гэлсүүлэн
ябаһаншье наа, һүүлэй үедэ
наһатай болоһон хойноо
тэрэнэй балартаһан ухаан гэнтэ
һаруултан, хаа-яа нэнэг орожо,
яахадаашьеб ерээдүй һаяын,
хольнышье сагта үнгэрэхэ энэ тэрэ
үйлэ ушар тухай хэлэхэдэ,
дайралдууддаг, зарим юумэ
хүнэй гайхатар сөсөн мэргэнээр
тайлбарилан удхалдаг болоһон
юм. Хожомой үедэ тэрэнэй
уридшалан хэлэһэн жэшээнүүд
улам олоһоржо эхилээ хэн.
Буряад орондо шэрээтэ хаан
хүбүүн ехэ тайжа Николай
айлшалажа ябаһаар һаяшаг
үнгэрөөд байһан ханагдаагүй
ушар тухай бүхэли жэл урда
тэрэнь Жарантай "Баатар сагаан
хаанай шуһанһаа таһарһан ехэ
айлшан зүүн-урда зүгһоо манай
нотагайлаһан залархань" гэжэ
хэлэһэн байгаа. Сагаан хаанай
гэр бүлэ баруун хойто зүгэй
нислэл хотого Санкт-
Петербургда ажаһуудаг аад,
юундэ зүүн-урдаһаа ерэхэ юм
бэ гэлсээд, зон Жарантайе
худалаар абаралтана гэжэ
тоолоод, тэрэ дороо
мартажархихан юм. Теэд
тэрэнэй зүб хэлэһэнийн дары
элирбэ бэлэй. Жарантайн баһал
һаншаг хэлэһэн: "Бурханай шаби
буян хэһэгтэ тойн Баруун
жууһаа морилахонь. Буряад
зондо туһалжа, буг шүдхэрые
һүнөөхөн" гэнэн үгэдэнь хүн
анхараала табижа үгэбэгүй.
Мүнөө тэрэ хэлэһэнийн зондо
тоогдонгүй орхигдоод байһан
үень хэн. Иигэжэ хэлэһэнийн
һүүлхэнээр Цымпил дарханай
хүбүүн Галдан жоодшын һасаһаа
бусажэ ерээшье һаань, шүдхэр
үхэдэлые дараха эрдэмтэй
болоһон хүн гэжэ залуу ламада
зон мүнөө дээрэ эгигэхэгүй
байгаа бшуу.

Тэрэһнээ гадна, ерээдүй саг
тухай Жарантайн хэлэһэн
үгэнүүдые зон шагнахаһаа
байтагай тэрэнэй дэмырхэ үедөө
зүнтэглэһэн үгэнүүд гээд, огто
хэрэгсэдэгшьегүй, хоорондоо
хэлсэдэгшьегүй хэн. Гэбшье
тэдэнэйнь зарим үгэнүүдын
ганса нэгэн толгойтой хүнийе
гайхууддаг ба ухаань хүдэлгэн,
эдбэ бодол түрүүлдэг байгаа.

Эндэ тэндэ зайжа ябахадаа,
хэлэһэн үгэнүүдһэнь зарим
тэдынь тэмдэглэбэл, имэрхүү
удхатай байхашуу юм. Сүүбэн
саг ерэжэ, сүхэ мадага хурсадаха,

аха дүү химаралдан, алалсаха
туйлдаа хүрэхэ. Шажан сүбтэхэ,
бурхан шүтөөнөө хаяжа, буг
шүдхэртэ хүгдэхэ саг ерэхэ.
Худалша хүн хойморот заларха,
үнэшшэ хүн үүдэндэ зогсохо. Гал
тэргэнүүд олоһоржо, газрагуур
дүүрэн гүйдэхэ, ами наһанда
аюул ехээр асарха. Хоһон хии
аман хүхирдэг болохо,
хөмхөйгөөр зон шагнадаг
болохо. һүүдэр зураг хүдэлдэг
болохо, хүнийн тухам
харагдадаг болохо. Түмэр могой
боожлодон, түбиие тойрон
гүйлгэдэхэ. Гарууди шубуу
зайдаһан, газарай мухурта
хүрэхэ. Абарга заһаһа
жолоодоһондо алас далай
доогуур тэнэдэг болохо. Газарай
габаһаа галай тоһон бурьялаха.
Худалшан, хобуушан хуули
бажуун һууха, залхуу
зайгуулнууд засагай газар
эзлэхэ гэхэ мэтын үгэнүүд зоной
дунда тарадаг байһан. Эгээл
һүүдэ бүри һаяар хэлэһэн үгэнь:
үриез эхэн алаха, үхэһэнийн
амидыгаа тэжээхэ гэнэн байгаа.
"Түрэнэн үриез ямар эхэ
зүрхэлжэ алаба гэшэб? Үхэһэн
хүн яажа үлэһэн зоноо тэжээбэ
гэшэб? Энээнэймнай худалаар
уйгархадань улам түргэдэбэ
бшуу гэлсээд, хүн зон
Жарантайн үгэ тоохобө
болишоо хэн. Нээрээшье,
ерээдүй саг тухай ухаа муутай
зүнтэг хүгшэнэй абаралдахадань,
ухаатайшуулай дундаһаа хэн
үнэшшэхэ бэлэй даа.

Мүн лэ бурханай ном, лүндэн
соо ерээдүй сагта ехэ дайн
Шамбалын сэрэг болохо, Ригдэн
Дэгба хаанай сэрэг энэ ута
унжагай хэсүү дайнда эгээн
һүүдэ илаад, галаб эрбэжэ,
Майдарин галаб орохо гэжэ
баһа хэлэгдэдэг байгаа. Нэгтэ
энээн тухай лүндэн уншаад,
үбгэдэй яриллаа хэжэ байха үедэ
Жарантай дайралдажа,
тэрэһнээ үбгэд энэ бэшэг тухай
асуугаа хэн ха. "Шамбалын
сэрэгэй үедэ буха тэргэнүүд
мүргэдэхэ, булад түмэр хайлаха,
хурса зүүгээр хура орожо,
хумхинь тоһон хүдэлэн, хүн
түрэлтэнэй түнэхэ саг ерэхэ.
Һүүдэнь тохомой шэнээн
олтирог дээрэ тохойн шэнээн
бөөтэй зон үлоод, амиды ямаас
арбан хүн хамнажа алаха,
агнуурида гарһан бүдүүн
хүзүүнэй амандаһан өөһөдоо
орохо", - гэжэ урдаһаань
тэдэндэ сэхэ тудхажархихан
байгаа хэн ха. Соһордоһон
үбгэдэй: "Дэлхэй дээрэхи амтан
зондо ямар ехэ аюул тодхор
тудаха юм бэ зайсуулаха аргагүй
дайн гэшэ гү?" - гэжэ
асуухадань, Жарантай: "Хүн
түрэлхитэн хүсэ гаргажа, амиды
үлэхэ гээ наа, асари ехэ даие
саража шадаха байга, - гэжэ
харюусаһан юм. Теэд
Жарантайн эдэ үгэнүүд зоной
дунда худалда тоологдоод, дороо
мартагдаһоод хэн бээ.

Миалангуудай үнгэрһэнһоо
хойшо Зандан гулаагай сэдхэл
тэгшэржэ заһараашье һаань,
шуураһан маряниинь нэмэжэ,
хуушан түхэлдөө ороогүй
байгаа. Үхибүүнэй оодоо
үндыхэ бүрийн гэр доторхи
ажалын хордог бэшэ, харин
улам нэмэдэг болоһон юм.

Иигэжэ зэргэлээ хоёр буряад
нотагта холын ороной
эсэгэнэртэй хоёр үхибүүд хоёр
ондо айда түрөөд, хоёр янзын
байдалда, нэгэнийн нэрэ
солотойгоор уржажа, нүгөөдэнь
суугүй борохоноор үндыжэ
байна ха юм. Тэдэнэй хойноһон
хуби заяанайн ямар
табисууртай байхыень одоо хэн
яажа мэдэхэ, тааха бэлэй даа.

(Үргэлжэлэлынь хожом
гараха.)

...Зуун жэлнүүдэй гүн руу Шэртэхэ дурам яахадаа хүрэнэб? Зуунгар нэн гүб, хонгоодор гү, али тэртэ? Элинсэг хулинсагаа элишлэн хараха гэхэдэм, Эртнн сагай хүшэгэ аалин сэлгидэб гү?

ТООН ООР буряан талануудаар, тайга хубшын гүн соогуур хонгоодор угсаатмни хайшаа дабшанаб? Эмээлтэ моридынш эсэнхэй, эхэнэрнүүд, үхибүүдынш аяшаранхай. Эсэгэ Малаан тэнгэриһээ, Баян Хангайһаа үршөөл хайра гуйһаар, Сайн хаанай самаргаанһаа тэрьеджэ ябаһан хаһань нэн гү? Иимэ зураглалай үзэгдэхэдэл гэхэдэ, урданай дайша, нүүдэлшэ үеын угаа хүшэрэе үнэхөөр мэдэрһэндэл, заад гэнэб...

...Тээд сагнай мүнөө ондоо, нуурижанги, түбхинэнги. Урда үеын угсаатаным үзөөгүй хүнгэн сагаан хүлэг - микроавтобус Эрхүү хотһоо халаалһан харгыгаар эршэтэйгээр шумайха гэшэнь... Анханай суугай Алайрай хара шоройтой, үржэлтэй, хужартай үргэн поли, таряалангууд холын ойн заха хүрэтэр үргэлжэдөө нэмжн харасаадхиба. Эгээл түрүүлэн хонгоодорнуудай уулзалга Түнхэндэ, удаань Захааминда болоо нэн. Уран зохёолшоо Антон Тапхаев, Байр Дугарж, Ардан Ангархаев, Василий Билитаруров гэшэдэй уулын уладай уулзалга эмхидхэхэ гэхэн үүсхэрын дэлижаһаар дамжаһаар Алайр нотаг хүржэ өрөө хая юм.

Россин аймагуудан цооуудтэй адиханшье һаа, Россин дотор оройдоо татса Хүтэлиншэ гүбн сууга уран зохёолшоо Александр Вампиловый Хүтэлин нууриин тухай үүлээл мүрнүүд ухажандам эзлүүдгүй өрөөдхино. Түрэлхиин онсо бэлгитэнэй түрэлэн, үдэнн түүхэтэ газар - Хүтэлин. Хоёр тэһээ түмэр замай халаагаар хашагдаһан тула утаашаа ургаһан гэшэнь арбаад модоной зайда... А. Вампиловый дурасхаалда нээгдэн музейе һонирхон-хужарлан харабади.

ХОНГООДОРНУУД, ХЭДБИБДИ?

АЙМАГАЙ түбэй библиотекэ соо хонгоодорнуудай уг гарбаада зориулагдаһан эрдэмэй-практическа конференци үнгэргэгдөө нэн. Аймагай захиргаанай гулваа В. В. Радов Буряад ороной ниислэл хото Улаан-Үдһөө, Ахын, Түнхэнэй аймагуудһаа бууһан айлшадтаа үнэн сэдхэхэй баяр хүргэжэ байһанаа мэдүүлэн амаршалба. Профессор, түүхын эрдэмэй кандидат, Алайрай буряадуудай

нотагай нэгэдэлэй президент Г. Д. Басаев эрдэмтэдэй хуралдаае хүтэлбэрилөө. Хонгоодорнууд монгол ултай гү, али бэшэ гү? Монгол руу анхандаа байдалда хашагдаад түрлюлһэн байгаа гү, һөөргөө бусалганиинь хэды соо үргэлжэлөөб?

XVI-XVII зуун жэлнүүдэй үедэ наашаа нүүлгэн тухайн үргэнөөр бэшэгдэдэг гэшэ. Бошогто хаанай буһалгаан, Сайн хаанай самаргаан гээд түүхэдэ ороһон дайн байлдаанһаа зугадаһан хонгоодорнууд Монголһоо Түнхэн руу орожо, тэндэхээ Алайр, Аха, Захаaminaар тараһан түүхэтэй гээд нэгэн дуугаар батадэг. Тээд бүри эртэ урдын Чингисэй

түүхэтэй холбон, һонирхолтой мэдээсэл хээ. Буряадай номой хэблэлэй ахамад редактор, Россин Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Л. Д. Тапхаев имэ конференцинүүдэй ашаг үрые онсолон тэмдэглэе. Жэшээлбэл, түрүүшын конференциин удаа "Угнай хаанаһааб?" гэхэн нилээд зузаан гар бэшэмэл суглуулагдаһан байна.

Алайрай буряадуудай нотагай нэгэдэлэй президент Г. Д. Басаев аймагаһаа урган гараһан сууга хүнүүд тухай, Ж. А. Зимин Алайрта ажаһуудаг олон ондоо угай зон тухай, Байгалай экологическа түбэй Ахын проектын президент К.

Баабайгаа дурдан мүргэдэг гуримтайб.

Иимэ шүлэгөө уншажа үгэнүү: **Аглаг хайхан Алямини, Алар солото Алайрни, Үбдэг дээрээ үлгыдөөш, Үбсүүн дээрээ энхэргээш. Аршаанта арюун уһаараа Ами бээым сүршөөгөөш, Аза хайхан заяагаар Ами хубиним үршөөгөөш.**

Энэ ехэ найрта уригдаһан СССР-эй арадай артист Дугаржаб Дашиев, Алайрһаа урган гараһан мэдээжэ бэлгитэн Россин Федерациин габыята артист Клавдия Шулунова, Буряад Республикын арадай артист Клим Миткинов, Россин Федерациин соёлой габыята

түүхэтэйбди. Бидниһээ ондоо тээгүүр бадаг буруудхан, хагта, анхай, һабарнууд, тайбжан т хонгоодор угай зон бии.

Би 66-тайб. Арбан долоо басагатайб. Угайнгаа хонгоодор дурдаад үгэнүү. Үлээ - Ханы Осортон - Алексей - Моты Михайло - Пётр. Угайнгаа хүүгэдтээ тараажа үгөөб, аажалай ветеран П.Н. Алекс хөөрөө бэлэй.

Нэгдэ нууринда уулзалһан найрай үедэ нотагай "Ан ансамблиин гэшүүд басагадамда үгэхэдөө, заһаа яажа хүргэдэг бэ гэхэн заншал харуулба. Хоёр тэртэ томо гэгшын ханза, дэбдихэр буулгадана. Сага үргэнэ, оро заһана, заһа дэлгээхэдэ, дуугаа дуураа айшаадаа хүндэлнэ. Нотагай заршам одоол эндэ харгасдхэлээ ханаагаа һэмди:

Хүхэ тэнгэрийн үгы һаа, Хура яагаад орохо бэй Хонгоодор зоной үгы һаа Хатар яагаад болохо бэй Буряад нэрээс үргэжэ, Бардам омогоор ябад, Алайр, Хягта, Алхана, Аха, Хори, Захаамин...

ШЭНЭ ХҮСЭТЭЙГӨӨР БАДАРХАЛ!

ХҮНДЭМҮҮШЭ хүгтэй Алайрта ажаһуушад, Буряад дуунда, буряад урта, буряад дуратай зон аймага ажахынуудай хүтэлбэридэ Энэһэн найдаал түрүүлэ. Аймаг захиргаанай гулваа В.В. Радов 32 паһатай, шадамар баяр эмхидхэншэ мүн. ВАРЖ-ын президиумэй тэнгүүн.

Экономическа байдалда аймаг тансаше округ дотор бэшэ, область соогоо түрүүлэ юм.

Энээн тухай амярайин бэшэхэбди. Манай аяншаа аяншаалаһаа хатуудалаһан зонтой юмэн гэхэдэ, Алайр хонгоодорнууд анханайнгаа түүхэ мартаагүй, дэлгэрүүлхэ заандаа. Үнэтэ үүсхэл үргэлжэлүүлэн, үндэн хээл нэргэхын тула оролдохо гэхэн үнэн сэдхэлэйнгээ найр элрхэйлэе.

Гурбан үдэр соо ууган буряад дуунай мартагдаһан найндэрэй ошо бадарга носоохон аймагай захиргаанай гулваа В.В. Радовта, Алайр нотагай нэгэдэлэй түлөөлэгшэ Г. Д. Басаевта, Д. Сагадаровада, бусадта айлшадай зүгһөө халуун баяр хүргэе.

Алайрые гэрэлтүүлһэн түүдэг унтаран мүхэнгүй, нотагта хоёр жэлһээ хүсэтэйгөөр бадарха!

ГАЛИНА ДАШЕВА газетын тусхай котлет

Улаан-Үдэ - Хүтэлин.

УГАЙ ДОМОГ УДХАЛАН СОГСОЛООД...

(Алайрта болоһон уулын уладай уулзалгаһаа тэмдэглэлнүүд)

шулуун гэжэ нэрэтэй Есүнхэй баатарта дурасхаалай хүшөө дээрэ "хонгоодор" гэхэн үгэ һиилэгдэнхэй юм. Энэ үгын эхин удхаямар бэ? Хори буряадуудтал адли хул шубуун гарбалтайбди гэжэ тоолодог ушарһаа "хон" гэхэн эхитэй гү? Али "хонгёо" гэхэн үгэтэй холбоотой, "дор" гэшэнь нэмэлтэ батаһан удхатай, маасд тюрк - хонход (хангай), үгышье һаа, хонһирадууд гэхэн угсаатанай талардаһан гэхэн удханаа эхитэй гү?

Иимэ асуудалууд тансашье элигэ мэдээжэ түүхэнсэдэймнай бэшэ, хизаар ороһоо шэнжэлэгдэхэй ухаан бодол хүлгүүдэй гэшэ. Жэшээлбэл, Россин географическа бүлгэмэй бодото тэнгүүн, уран зохёолшо Ж. А. Зимин угай найндэрэе угтуулан Алайрай хонгоодорнууд, энэ аймагай түүхэ тухай хоёр ном хэблүүлһэн, Р. А. Шерхунаевый, А. С. Алексеевэй номуудые мүн лэ дурдамаар. Түүхэнэй эрдэмтэн Рашид-ад-дин гэншэһээ эхилээд Д. Банзаров, Г. Румянцев, Г. Потанин, Н. Баторов, Ц. Цыдендамбаев болон бусадай шэнжэлгэнүүд дурдагдаһаар. Түүхын эрдэмэй доктор, Буряадай эрдэмэй түбэй профессор Ш. Б. Чимитдоржиев, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, БНЦ-гай танагай хүдэлмэрилэгшэ С. Д. Бабуев, Буряадай арадай уран зохёолшо, "Буряад үнэн" газетын редактор А. Л. Ангархаев гэгшэд тобино элидхэлнүүд соогоо энэ асуудалаар ооһод ооһодынгоо хараа бодомжо элрхэйлэб. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, Буряадай соёлой ба искусствын академиин профессор А. В. Шулунова нотагай нэрэнүүдые

Д. Тууев Ахада национальна парк байгуулаха хүдэлөөн тухай хөөрөбэ. ВАРК-ын вице-президент Г.Н. Богданов Буряадай эрдэмэй түбтэ жэл бүри хонгоодорнуудай уншама үнгэрдэг болохо гэхэн дурадхал оруулба. Студент Альберт Гулановый уг удамай асуудалаар элидхэл мүн лэ һонирхолтой байба.

Уг изастуур тухай имэ хуралдаан найндэрнүүд танса нэгэн отог зоной талые харана бэшэ, харин буряад арадайншаа түүхые шудалхада, оурад угуудые (тэрэ тоодо эхириды), булагадай) шэнжэлхэдэ туһа нэмэри болоһон гэхэн тобинолол конференциин түгэсхэлдэ хэгдэб.

ДҮРЭЭЭ ОЛОҢОН ДҮРТЭНЭЙДЭ

АЯАР холын Алайр ошоод, сөбэр сээжын оёроһоо сэсэн зугаа бэдэрээгүйдэ яалай?

Алыганай шэнгэн Алайртамнай ажаһуудат 27 мяган зоной 20 процентны буряадууд болоно. Саяан ууладаа дүтэ, ой тайга хаяатай газарта хонгоодорнуудһаа гадна шарнууд, долоонгууд, наймангууд, зудай, Ангар шадар булгадууд, хүлмээнгэ, зүүндэ, эхингэдүүд, хангин угтан ажаһуудаг, гээд, поэт Жан Зимин хөөрөө нэн - буддын шажантай, боо мүргэлтэй зон, үнэн адартаншье бии. 1814 ондо Алайрай дасан бодхоогдоод, гушаад онуудта сусагдаһан юм Мүноо дахинаа хэргээхээр хүдэлөөн эхилэнхэй. Үбгэн абымин аба Буяраан боо удхатай, шэдитэй хүн байһан юм Манялтан үбгэн - Молойн хүбүүн - Дахан

хүдэлмэрилэгшэ А.Г. Балдаева түрүүтэй "Магтаал" ансамбль зоной урда уран шадабаряа дэлгээжэ, хонгоодорнуудай найндэрэй оройн шэмэг болоо гээд хайшаан-хайхашаан тэмдэглэмээр байна. Композитор Анатолий Андриев поэт Гунга Чимитовэй үгэ дээрэ "Алайр, минни Алайр" гэхэн шэнэ дуу найруулан бэшээд энэ дууны Дугаржаб Дашиев уянсатай, удхатайгаар гүйсэдхөө. Шагнашад далан дабтан дуулаалсаа, сээжэ сэдхэлдэ хадуудамда үгэтэй онсо аялга нугалбаритай дуун болоо. Мүнөөшье болоһор шэхэндэ ханхинжа байһандал...

Сүг ябаһан бүлэгһөө таһараад, һургуулинуудай байдал, буряад хүлэн хэр заагданаб гэхэн асуудалаар һонирхохо задын олодоошьегүй һаа, зарим тэдэ баримта дурдамаар. Аймагай 20 һургуулийн 4-дэнэ буряад хэлэ заадаг юм байна. Аляг, Бахтай, Алайр, Нэгдэ нууринуудта гээд онсолөө. Жэшээлбэл, 1000 хүн зонтой Нэгдэ нууриной һургуулида 336 хүүгэд нурана.

Һүүлэй зургаан жэлэй хугасаада хүүгэднай буряад хэлээс үзэнэ. Үнэниен хэлэбэл, үргэлжэдөө ород хэлэтэй болошоолди даа. Түрэлхи хэлэ заахада, ооһэдын тааруу программа үгы. Үнэн адартанай шажаанда оруулаха гэхэн баалалта, үсөөн тоото байһамнай - һаад болоһон зүйлнүүдые ооһэдөө һайн мэдэнэ ха юм та даа, - гэжэ Нэгдэ нууриной һургуулийн директор Д. Д. Хамаганова үнэн сэдхэлһээ голхоронгөөр хэлэнэ нэн.

Хонгоодорнуудай нэгэ аймаг - дүрэээ олоһон дүртэн Нэгдэдэ ажаһуунабди. Түрүүшүүлэй тоодо монголһоо ерэнэн

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ. РЕДАКЦИОННО-КОМПЬЮТЕРНЫЙ ЦЕНТР РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ЖИН ЖИТОВ Б. М. Ж. (харюусалгата секретарь), ГАРМАЕВ Р. Б. (Буряад Республикын Президентын ба Правительствоын аппарат), СУНДАРОВ Д. Д. (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые тагшад: ДАНГЕВА Г. Х., ДОЦЦОГОЙ Ц. Ц., ОЧИРОВ С. Д., САМБЯЛОВА Т. В., ПИШТАЕВ В. И. (хэблэй директор).

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Каландаршвишин үйлэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хууданан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэлэй 3772. Хэблэлдэ гушаагдаһан sat 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдэе. Директорын телефон: 2-40-45. Б-0079-дхн номертойгоор бүришхэлдэ абтанхай. Заказ № 7799.

Редакциин телефонууд редакторай - 2-50-96, приемнын - 2-54-54, редакторай орлогшын - 2-68-08, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариатай - 2-62-62, таһагууд: нийтэлгэ - 2-55-97 (даатганы), 2-61-35, 2-56-23, социальн-экономическа - 2-64-36 (даатганы), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай - 2-60-21, (даатганы), 2-57-63, олониниин хүдэлмэрини ба мэдээлэй - 2-54-93, (даатганы), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректоринүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинска - 3-42-19, Закаменска - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-45-95.